

บทที่ 2

กรอบแนวคิดทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษานี้เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางเศรษฐกิจของประเทศไทย เป็นประเด็นทางวิชาการที่ได้รับความสนใจอย่างมาก โดยเฉพาะนักวิชาการในสาขาเศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จึงนำมาเฉพาะแนวคิดและประเด็นที่เกี่ยวข้อง บางส่วนมาประกอบการศึกษาและการวิเคราะห์

แนวคิดหรือทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบในการศึกษาในครั้งนี้แบ่งออกเป็น 4 แนวคิด คือ

1. แนวคิดหรือทฤษฎีแนวทางการศึกษาสังคมชาวนา
2. แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง
3. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

3.1 แนวคิดหรือทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมต่าง ๆ

3.2 แนวคิดทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรม(Cultural Ecology)และแนวคิดความหลากหลายทางชีวภาพของสังคม (Bio & Sociodiversity)ซึ่งจัดเป็นทฤษฎีสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์เป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (สุพัตรา สุภาพ:2534:119-120)

3.3 แนวคิดด้านการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากการพัฒนาประเทศ

4. ทฤษฎี โครงสร้างการหน้าที่

1.แนวคิดทฤษฎีที่ว่าด้วยการศึกษาสังคมชาวนา

ปัญหาของการวิจัยได้เลือกที่จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิต เศรษฐกิจของสังคมในชนบทไทย ซึ่งเป็นสังคมชาวนา แนวคิดหรือทฤษฎีการศึกษาสังคมชาวนานี้ จึงจำเป็นต้องกล่าวถึงเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา

สังคมชาวนา **อีริค วูล์ฟ (Eric R. Wolf)** นักมานุษยวิทยาในรุ่นแรก ๆ ได้เริ่มหันมาให้ความสนใจสังคมชาวนานอกเหนือจากการศึกษาสังคมชาวเผ่า (Primitive society) เขาให้คำนิยามว่าชาวนา (Peasants) หมายถึงผู้ที่มีอาชีพเพาะปลูกและเลี้ยงปศุสัตว์อยู่ในชนบท โดยมิได้มีวัตถุประสงค์เพื่อธุรกิจการค้าเป็นหลัก นอกจากความจำเป็นที่จะต้องรับผิดชอบต่อครัวเรือนของตน อันแตกต่างจากกสิกร (Farmers) หรือผู้ประกอบการเกษตรกรรม (Agricultural entrepreneurs) ซึ่งประกอบการเกษตรแบบธุรกิจ โดยใช้ปัจจัยการผลิตต่าง ๆ สังคมชาวนาเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเกิดของรัฐ (STATES) สังคมชาวนาจึงมีความสัมพันธ์กับสังคมเมืองทั้งในด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครองตลอดมา ความสัมพันธ์ของสังคมชาวนาอยู่ในรูปของการส่งส่วยและเสียภาษีให้กับรัฐในประการหนึ่ง แตกต่างจากสังคมชนเผ่าที่อยู่อย่างอิสระไม่ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ เช่นเดียวกับสังคมชาวนา (Wolf, Eric: 1966) ครัวเรือนเป็นหน่วยผลิตพื้นฐานของสังคมชาวนา หน่วยการผลิตนี้ ขยายตัวออกไปตามสายความเกี่ยวพันทางด้านเศรษฐกิจที่อยู่โดยรอบกับครัวเรือนชาวนาอื่น ๆ และความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง (Wolf, Eric: 2527 : 83)

Robert Redfield (1967) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันได้อธิบายว่า สังคมชาวนาไม่ได้เป็นสังคมที่อยู่อย่างโดด ๆ ไม่มีความสัมพันธ์กับภายนอก หากแต่เป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์กับสังคมอื่น ๆ หรือกับสังคมที่ใหญ่กว่าหรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสังคมเมืองกับสังคมท้องถื่น (FOLK AND URBAN CONTINUUM) วัฒนธรรมของสังคมชาวนาในชนบทนั้นถูกเรียกว่า "วัฒนธรรมประเพณีราษฎร์" (Little tradition) อันเป็นวัฒนธรรมของชาวบ้าน ชาวไร่ ชาวนา ในชนบทและเรียกกลุ่มกลุ่มคนในวัฒนธรรมประเพณีที่อยู่ในเมืองใหญ่ กลุ่มผู้ปกครองกลุ่มสังคมใหญ่ว่า "วัฒนธรรมประเพณีหลวง" (Great tradition) (Robert Redfield, 1967 : 40-50) สังคมชาวนาเป็นสังคมที่ผ่านกันขึ้นมาจากสังคมเผ่าพันธุ์ (Tribal Societies) และเป็นสังคมที่อยู่กึ่งกลางระหว่างวัฒนธรรมของสังคมแบบเผ่าพันธุ์กับสังคมเมืองแม้ว่าจะมีการพึ่งพาตนเอง แต่ก็ยังพึ่งพาเมืองอยู่บ้างในสิ่งที่จำเป็น (ศรีศักร วัลลิโภดม: 2525: 315-316) ลักษณะของสังคมชาวนาจึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่เท่านั้น งานของ Redfield เรื่อง Peasant Society and Culture (Robert Redfield: 1956) ได้กล่าวถึงเครือข่ายของความสัมพันธ์และกิจกรรมทางสังคม ของชาวนาออกเป็น 3 ลักษณะคือ

1. เครือข่ายทางสังคมและการเมือง ซึ่งพัฒนาควบคู่อยู่กับพื้นที่และมีความสัมพันธ์ เป็น

ลำดับชั้น สังคมชาวนาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายทางสังคมนี้ในความหมายที่ว่า ชาวนามีความสัมพันธ์ทางการเมืองกับรัฐหรือผู้ปกครอง

2. เครือข่ายความสัมพันธ์ทางการตลาด เป็นเครือข่ายที่ก่อให้เกิดกลุ่มคนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทเป็นคนกลาง ท้าหน้าที่เชื่อมโยงสังคมชาวนามักกับภายนอก ความสัมพันธ์แตกต่างไปจากแบบแรกตรงที่ไม่มีใครจัดช่วงชั้นขึ้นอยู่กับสินค้าตลาด และความต้องการที่จะแลกเปลี่ยนกัน

3. เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติและเพื่อนฝูง มิตรสหาย ความสัมพันธ์นี้ไม่ผูกพันอยู่เฉพาะในหมู่บ้าน แต่ขึ้นอยู่กับการสามารถของแต่ละคนในการสร้างเครือข่ายของตน

แนวคิดของ Redfield นี้ยังขาดมิติในเรื่องสถานที่และเวลา ซึ่งทำให้ยากลำบากในการทำความเข้าใจขอบเขตของพฤติกรรมและภาพของกระบวนการเปลี่ยนแปลง หรืออาจจะกล่าวง่าย ๆ คือ ไม่มีข้อมูลที่ป็นรูปธรรมของโครงสร้างทางสังคมชาวนามาสนับสนุนอย่างชัดเจน (ชยันดี วรรณะภุติ : 2531:4-5)

แนวคิดในการศึกษาวัฒนธรรมของชาวนาในชนบทไทยนั้น สุรเชษฐ์ (2533) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ "รากฐานแห่งชีวิต วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา" ได้ให้แนวคิดในการมองสังคมชาวนาในชนบท มีโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันไม่ซับซ้อน มีชุดของความสัมพันธ์อยู่ 3 ชุด คือ

1. ความสัมพันธ์ในระบบการผลิตและการทำนาทำกิน
2. ความสัมพันธ์ในระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ครอบครัว เครือญาติ ชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน
3. ความสัมพันธ์ระบบความเชื่อ คุณค่า ศาสนาและพิธีกรรม

โครงสร้างดังกล่าวมีความสัมพันธ์และส่งผลซึ่งกันและกันโดยตลอด เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนหนึ่งของระบบใดก็ตามก็จะส่งผลต่อระบบอื่น ๆ และโครงสร้างทางวัฒนธรรมโดยรวม และโครงสร้างทางวัฒนธรรมเหล่านี้เปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่เสมอ การปะทะสังสรรค์กับวัฒนธรรมอื่น ๆ ในระดับต่าง ๆ ก็จะทำให้เกิดการปรับตัวเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของสังคมนี้แตกต่างกันไป (สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์, 2533:13-40)

แนวคิดการศึกษาสังคมไทยในแง่ชาวนา: ช้อ เสนอเบื้องต้นตามแนวคิดของฉลาดชาย รมิตานนท์ (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2525:161-215) ได้สรุปแนวคิดในการมองสังคมชาวนาในแง่เศรษฐศาสตร์การเมืองว่า

1. ชาวนาม่าได้พึ่งพากับสภาพที่พวกเขาเผชิญอยู่
2. หากพวกเขามีทางเลือกในการดำรงชีวิต เขาก็จะเลือกการดำรงชีวิตหรือวิถีทางในการแก้ปัญหาที่เสี่ยงน้อยที่สุด ที่จะเป็นไปได้เพื่อมิให้สถานการณ์เลวลงกว่าเดิม ทั้งนี้เพราะสภาพเดิมก็ใกล้กับเส้นอันตรายอยู่แล้ว
3. ความแตกต่างทางชนชั้น หรือทางสถานภาพและความขัดแย้งในสังคมหมู่บ้านเมื่ออยู่อย่างปฏิเสธยาก จะมากน้อยเพียงใดเป็นอีกเรื่องหนึ่ง
4. ชาวนาม่าชอบระบบเศรษฐกิจแบบการตลาด เพราะมันเป็นระบบที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของเขา แต่เมื่อจำเป็น เขาก็สามารถเรียนรู้กลไกของตลาดได้ในระดับหนึ่ง
5. ชาวนาม่าชักกลุ่มคนที่ปราศจากความทะเยอทะยาน พวกเขาไม่ชักกลุ่มคนที่จะเรียกได้ว่านาม่ามี "วิญญาณของนักลงทุน" เสียเลยทีเดียว เมื่อมีผลผลิตส่วนเกินและเมื่อคิดคำนวณว่าจะมีผลดีมากกว่าผลเสีย และถึงเสียก็ไม่กระทบต่อความมั่นคงของชีวิตมากนัก เขาก็จะลงทุน การลงทุนในแต่ละครั้งมีอัตราเสี่ยงค่อนข้างสูง เขาก็อาจจะทำ
6. เมื่อตกอยู่ในวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ชาวนาม่าจะเลือกพึ่งตนเองและครอบครัวก่อนเป็นอันดับแรก จากนั้นหากสถานการณ์ยังไม่ดีขึ้น เขาก็หันไปหาญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงเป็นลำดับต่อไป แต่เนื่องจากกลุ่มเหล่านี้ยินดีที่จะให้ความช่วยเหลือ แต่ก็ เป็นพวกที่มีทรัพยากรที่มีจำนวนจำกัดเช่นกัน ดังนั้นชาวนาม่าจึงต้องหันไปพึ่งผู้อุปถัมภ์ ในบางกรณี เขาอาจจะทำในทุกขั้นตอนนี้พร้อมกันก็ได้
7. สืบเนื่องจากข้อที่แล้ว ชาวนาม่าจึงต้องรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับหมู่บ้านไว้ไม่มากนัก โดยร่วมในกิจกรรมเพื่อประโยชน์และความปลอดภัยของหมู่บ้าน แต่ปัญหาเรื่องพวกชอบของฟรีมีอยู่จริงไม่มากนัก
8. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้ได้อุปถัมภ์ เป็นความสัมพันธ์ที่ได้มีการระบุไว้ชัดเจน แต่เป็นลักษณะกฎเกณฑ์ที่เป็นที่รู้ ๆ กัน ดังนั้นจึงอาจมีลักษณะไม่ตายตัว
9. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้ได้อุปถัมภ์ไม่ได้ตั้งอยู่บนความเมตตากรุณา หรือรอบอ้อมอารีโดยตรงอย่างสิ้นเชิง แต่เป็นความสัมพันธ์ที่ทั้งสองฝ่ายหวังประโยชน์จากกันและกัน
10. ดังนั้น ในความสัมพันธ์แบบนี้จึงมีการต่อรองหรือความพยายามปรับระดับอำนาจในการต่อรองของทั้งสองฝ่าย โดยทั้งสองฝ่ายอยู่ตลอดเวลา แต่โดยทั่วไปแล้วอำนาจการต่อรองของผู้อุปถัมภ์ซึ่งเป็นผู้ควบคุมการที่ดิน และทรัพยากรอื่น ๆ มักจะอยู่สูงกว่าในระยะหลัง ๆ ที่อำนาจรัฐธรรมนูญแผ่ขยายออกมาขึ้น อำนาจต่อรองของผู้อุปถัมภ์มักจะสูงขึ้นกว่าเดิม เพราะความ

สัมพันธ์กับอำนาจรัฐอีกทางหนึ่ง หรือในชุมชนที่ระบบทุนนิยมแผ่เข้าไปมีอิทธิพลครอบคลุมนมาก เงื่อนไขของระบบทุนนิยมอาจเข้าไปทำให้การต่อรองของผู้อุปถัมภ์ที่มีช่องทางเข้าสู่ระบบได้มากกว่าสูงจึ้นกว่าในสังคมก่อนทุนนิยม

11. ขาวนาเป็นกลุ่มคนที่มีศักยภาพทางการเมือง ถ้าเขาอยู่ในสภาพที่ใกล้เคียงกับเส้นอันตรายต่อการที่มีชีวิตรอด และหากมีการนำที่ตีสอดคล้องกับระบบความคิดของเขา และสามารถให้ความหวังที่เป็นรูปธรรมแก่เขาอาจเข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางการเมือง

กรอบแนวคิดนี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสังคมขาวนามีลักษณะอย่างไร แนวคิดหรือทฤษฎีการศึกษาสังคมขาวนา จึงสามารถเป็นแนวทางในการศึกษา วิเคราะห์ และสรุปผลได้เป็นอย่างดี เพราะชุมชนใช้เป็นที่ศึกษาอันก็คือชุมชน หมู่บ้านในสังคมขาวนาเช่นกัน มีเศรษฐกิจส่วนใหญ่อยู่ที่การเกษตรกรรมเพาะปลูก

2. แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมือง

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ได้ให้คำจำกัดความว่า เศรษฐศาสตร์การเมือง คือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ทางการผลิต ซึ่งเน้นในด้าน การวิเคราะห์สังคม และความสัมพันธ์ของคนในเชิงเศรษฐกิจ (ยศ สันตสมบัติ, 2530)

แนวการวิเคราะห์แบบเศรษฐศาสตร์การเมืองจึงมุ่งประเด็นไปที่ความสัมพันธ์ทางการผลิต เนื่องจากแนวคิดนี้เห็นว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (สมภพ มานะรังสรรค์, 2524) โดยความสัมพันธ์ทางการผลิตจะทำหน้าที่ทางสังคม 3 ประการ คือ

- 1.หน้าที่ในการกำหนดรูปแบบทางสังคม การเข้าถึงทรัพยากร และการควบคุมปัจจัยการผลิต
- 2.หน้าที่ในการจัดสรรแรงงานของสมาชิกในสังคมให้เหมาะสม
- 3.หน้าที่ในการกำหนดรูปแบบการหมุนเวียน การกระจายการผลิต และแรงงาน

วิธีวิเคราะห์ด้วยแนวคิดนี้จึงเป็นการวิเคราะห์ระบบที่ประกอบด้วยความสัมพันธ์แต่ละส่วนที่เป็นองค์ประกอบ บนพื้นฐานของประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการของระบบ โดยมุ่งให้ความสำคัญพิเศษกับประเด็นความขัดแย้งในระบบ โดยถือว่าเป็นสาเหตุหรือต้นกำเนิดของความเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะทำให้สามารถวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงได้ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา: 2524)

การนำแนวคิดนี้มาใช้เป็นแนวการศึกษาทางมานุษยวิทยาจะทำให้ภาพของสังคมไทย

แตกต่างจากแนวอื่น โดยเฉพาะในประเด็นของความขัดแย้งและเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่ง นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องและเชื่อมโยงของสังคมที่กว้างขึ้น อันได้แก่สังคมเมือง สังคมมวลรวมในระดับชาติ หรือก็ระดับทุนนิยมสากล(ชยันต์ วรรธนะภูติ:2523-2524:62-63)

แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองจึงเป็นแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์สังคมไทยในหมวกเศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และอื่น ๆ การใช้แนวคิดนี้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ เพื่อเป็นมุมมอง ที่เชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเกิดและกระทำในระบบเศรษฐกิจการผลิตของสังคมชนบทไทยได้เป็นอย่างดี และจะกระทบไปในส่วนอื่น ๆ ของสังคมและวัฒนธรรมอย่างชัดเจน

3. แนวคิดหรือทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

3.1 ทฤษฎีทางการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบแผนของการดำเนินชีวิตของประชากรในแต่ละหมู่เหล่า อันได้แก่การเปลี่ยนในธรรมเนียม ประเพณี กฎหมาย ความเชื่อ ค่านิยม เป็นต้น (สนิท สมัครการ, 2526:269)

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมของประชาชนชาติหนึ่ง ๆ ทั้งวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ แต่อัตราการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม 2 ประเภทนี้ไม่เท่ากัน โดยทั่วไปวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุเปลี่ยนแปลงช้ากว่า นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงอาจจะเกิดขึ้นโดย อัตโนมัติหรือการวางแผนก็ได้ (ราชบัณฑิตยสถาน:2532:99-100)

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมคือการเปลี่ยนแปลงในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ในการแก้ไขปัญหาพื้นฐานของสังคมมนุษย์ (งามพิศ สัตย์สงวน:2538:47-49)

ทุกวัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงและการต่อต้านการเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้นอยู่เสมอ (Lurie, 1986:277)ในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมคือการเจริญเติบโตขึ้น มีการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งต่าง ๆ มากขึ้น รวมถึงการที่สังคมยอมรับสิ่งประดิษฐ์หรือแนวคิดใหม่ ๆ เข้ามาใช้งานวัฒนธรรมนวัตกรรมใหม่ ๆ (Innovation) ทฤษฎีหรือปรัชญาใหม่ ๆ ย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในทุก ๆ สังคม นอกจากนี้การสังสรรค์ของสังคม 2 สังคมที่มีวัฒนธรรมผิดกันก็มีอิทธิพลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมทั้งสอง(ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์ :2516:93) การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจะมีกระบวนการหลายกระบวนการ คือ

นวัตกรรม (Innovation) หรือการรับคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ หมายถึงความคิด พฤติกรรม หรือสิ่งของที่เป็นของใหม่

การค้นพบ (Discovery) การค้นพบเป็นเงื่อนไขซึ่งเกิดขึ้นจากความรู้อย่างได้พิสูจน์แล้วของมนุษย์ และเป็นปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และเกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในสังคมต่าง ๆ

การประดิษฐ์ (Invention) การสร้างเทคโนโลยีใหม่

การกระจาย (Diffusion) การกระจายทางวัฒนธรรมหมายถึง การที่วัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งกระจายไปสังคมอื่น ๆ

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม คือกรรมวิธีที่ลักษณะการวัฒนธรรม หน่วยเชิงซ้อนทางวัฒนธรรม หรือแบบอย่างวัฒนธรรมแผ่จากต้นกำเนิดไปยังจุดหรือบริเวณอื่น (ราชบัณฑิต : 2532 : 104)

การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมหรือการสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรม หรือเรียกว่า การติดต่อทางวัฒนธรรม (Acculturation) เป็นกระบวนการการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เนื่องจากบุคคลต่างวัฒนธรรมกัน มีการติดต่อโดยตรงต่อเนื่องกัน ยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแบบอย่างวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือทั้งสองกลุ่ม อย่างไรก็ตาม แต่ละกลุ่มก็ยังคงดำรงวิถีชีวิตตามแบบอย่างวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของตนอยู่ไม่ได้ถูกทำให้สับสนกันเข้าไปในอีกกลุ่มหนึ่งทีเดียว

การสังสรรค์ทางวัฒนธรรมมีกระบวนการ 2 ทาง คือในทัศนะที่วัฒนธรรมกลุ่มหนึ่งถ่ายทอดกระจายไปสู่กลุ่มอื่น ๆ มีคำศัพท์ว่า การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ส่วนในทัศนะที่เป็นฝ่ายรับเอา ก็มีคำศัพท์ว่า การยืมวัฒนธรรม (culture borrowing) (ราชบัณฑิต : 2532 : 4)

การติดต่อทางวัฒนธรรม (Acculturation) เป็นปรากฏการณ์หนึ่ง เมื่อ 2 กลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาติดต่อปะทะสังสรรค์กัน แต่ละกลุ่มอาจให้อิทธิพลซึ่งกันและกันได้ แต่ถ้าการติดต่อเป็นไปในระยะเวลาสั้น ๆ ก็อาจไม่มีอิทธิพลมากนัก แต่ถ้าเกิดในระยะเวลาที่ย่อมก่อกำให้เกิดผลกระทบต่อกัน นักมานุษยวิทยาจะใช้คำว่า Acculturation เมื่อพูดถึงปรากฏการณ์ดังกล่าว มีผลทำให้แบบแผนวัฒนธรรมดั้งเดิมของวัฒนธรรมหนึ่งหรือทั้งสองวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป การติดต่อทางวัฒนธรรมยังหมายถึงกระบวนการการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมใหม่ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2538 : 225)

นอกจากนี้การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Assimilation) ก็เป็นกระบวนการหนึ่ง

ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เป็นปรากฏการณ์ที่ปัจเจกชนหรือกลุ่มทางสังคมเลือกปฏิบัติวัฒนธรรมอื่น แทนที่วัฒนธรรมของตน(งามพิศ สัตย์สงวน, 2538:39)

แนวคิดในการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนี้ สามารถใช้เป็นกรอบแนวการศึกษา วิจัยได้เป็นอย่างดี เนื่องจากชุมชนต่าง ๆ ในประเทศไทยล้วนผ่านกระบวนการการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมาแล้วในอดีต กระบวนการสะสมปรับปรุง และถ่ายทอดและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนี้เป็นไปอย่างเชื่องช้าและเป็นระยะเวลาหลายร้อยปี จนกระทั่งเมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมาที่สังคมทั้งในภาคเมืองและชนบทมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมทั้งระบบ และเกิดช่องว่างทางวัฒนธรรมระหว่างคนในแต่ละรุ่น อันเนื่องมาจากการเริ่มพัฒนาประเทศไทยไปสู่ความทันสมัย(สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์, 2533:41) ซึ่งก็จัดว่าเป็นการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมได้อย่างหนึ่ง

3.2 แนวคิดทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม(Cultural Ecology)และแนวคิดความหลากหลายทางชีวภาพทางสังคม (Bio & Sociodiversity)

นักมานุษยวิทยาให้ความสำคัญต่อมนุษย์เป็นหลัก ในขณะที่นักนิเวศวิทยาจะเน้นศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์กับสภาพแวดล้อม นักมานุษยวิทยากลับศึกษาเพื่อหาความเข้าใจว่าพฤติกรรมทั้งหลายของมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมอย่างไร พฤติกรรมของมนุษย์ส่วนใหญ่เกิดจากการเรียนรู้หรือแท้จริงก็คือพฤติกรรมทางวัฒนธรรม นิเวศวัฒนธรรมจึงเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมทางวัฒนธรรม และปรากฏการณ์ทางสภาพแวดล้อม มนุษย์อยู่รอดในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้ เพราะอาศัยวัฒนธรรมเป็นอุปกรณ์หลักในการปรับตัว

สภาพแวดล้อมหมายถึง ลักษณะของดินที่อยู่อาศัยทางธรรมชาติ รวมไปถึง อากาศ พืช สัตว์ ดิน ปริมาณน้ำฝน และแร่ธาตุ ในแนวคิดนิเวศวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมจะหมายถึงสภาพที่ปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขทางวัฒนธรรมหรือสภาพแวดล้อมที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงและนำมาใช้ประโยชน์ สภาพแวดล้อมจึงมีความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูลกับวัฒนธรรม หรืออาจจะกล่าวว่า ทั้งสองฝ่ายอาจเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งกันและกัน ปัจจัยทางวัฒนธรรมที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ได้ปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมาเป็นสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมคือผลผลิตการประสานวัฒนธรรมและการปรับตัวของสังคมมนุษย์ใดก็ตาม คือการปรับตัวต่อระบบวัฒนธรรมที่มีผลกระทบต่อสังคม

จูเลียน เฮช สตีวอร์ด (1930) ได้ชี้ให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม มีความเกี่ยวข้องกันและกันอย่างยิ่ง แนววิเคราะห์ของนิเวศวัฒนธรรมนั้นดูจาก

1. ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมและเทคนิคที่จะใช้ เพื่อหาประโยชน์จากสภาพแวดล้อม
2. ความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนพฤติกรรมและเทคนิคที่มนุษย์ใช้หาประโยชน์จากสภาพแวดล้อม
3. ผลกระทบที่แบบแผนพฤติกรรมหนึ่งส่งไปถึงส่วนอื่น ๆ ของวัฒนธรรม (ชัญญ วงษ์วิภาค : 2527:8)

หลักการสำคัญในการศึกษาในแนวนิเวศวิทยาวัฒนธรรมคือการหา แก่นวัฒนธรรม ซึ่งก็คือแบบแผนพฤติกรรมทาง เศรษฐกิจและเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมโดยตรง (Harris Marvin, 1968:654-688)

การวิเคราะห์เชิงนิเวศวัฒนธรรมในสมัยหลัง ๆ ให้ความสำคัญกับแนวความคิดเกี่ยวกับการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมของสังคมมนุษย์ เพราะมนุษย์ต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมในการดำรงชีวิต และมนุษย์ยังต้องการการสนองตอบทางจิตใจ (ชัญญ วงษ์วิภาค, 2527:12)

การปรับตัวเกิดขึ้นได้ใน 3 ระดับคือ ระดับพฤติกรรม ระดับสรีระและระดับพันธุกรรม หรือประชากร

นักมานุษยวิทยาให้ความสนใจกับการปรับตัวในระดับพฤติกรรมมากที่สุด เพราะเป็นการปรับตัวที่เกิดขึ้นเร็วและยืดหยุ่นมากที่สุด การปรับตัวทางพฤติกรรมนี้ต้องอาศัยพฤติกรรมทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือ และพฤติกรรมทางวัฒนธรรมนั้นจะแยกออกเป็น พฤติกรรมทางเทคโนโลยี เป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้ในการดำรงชีวิต ป้องกันภัย พัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ รวมทั้งการผลิต การจัดระเบียบทางสังคม เป็นพฤติกรรมความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม บุคคล สถานภาพ และบทบาทของบุคคลตามเงื่อนไขต่าง ๆ เช่น ญาติ สมาคมการเมือง ฯลฯ และพฤติกรรมทางอุดมการณ์ เป็นเรื่องของค่านิยม บรรทัดฐาน ความรู้ จิตสำนึก ปรัชญา ศาสนา ความเชื่อ โลกทัศน์ ฯลฯ (Kaplan, D., and R. Manners, 1972:112)

การปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางเทคโนโลยี การจัดระเบียบทางสังคม และอุดมการณ์ ช่วยให้ผู้มนุษย์สามารถปรับตัวกับสภาพแวดล้อมได้ 4 ทางคือ

1. เป็นแนวทางเบื้องต้นในการแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อม

2. ช่วยให้การแก้ไขปัญหาดังกล่าวมีประสิทธิภาพมากขึ้น
3. ให้ความสามารถในการปรับตัว
4. เตือนให้ตระหนักถึงปัญหาสภาพแวดล้อม

แนวการศึกษาทางนิเวศวัฒนธรรมจะมักเน้นที่การปรับตัวในข้อแรกมากกว่า ซึ่งก็คล้ายกับแนวคิดของ สตีวอร์ด ในเรื่องของ แก่นวัฒนธรรม คือการปรับตัวเปลี่ยนแปลงของสังคม วัฒนธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาพื้นฐานในอันที่จะได้มาซึ่งปัจจัยสี่จากสภาพแวดล้อม (ชนัญ วงษ์วิภาค, 2527 : 13) ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมนี้ช่วยทำให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชากรมนุษย์ สิ่งแวดล้อมทางสังคมและทางกายภาพของชุมชนหรือสังคมได้อย่างจริงจัง (งามพิศ สัตย์สงวน, 2538:66)

การใช้ทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรมเป็นกรอบในการวิเคราะห์นี้ จากเหตุของการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตที่เกิดขึ้นในชนบทนั้น มีผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในทางสภาพแวดล้อมด้วย ทั้งการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติคือสภาพความแห้งแล้ง ภาวะน้ำท่วม น้ำหลาก ปริมาณน้ำฝน การชะล้างหน้าดิน และอื่น ๆ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมโดยการกระทำของมนุษย์ อันได้แก่ การสร้างระบบชลประทาน ความเสื่อมของคุณภาพดิน เป็นต้น

แนวคิดในการศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ที่คาบเกี่ยวกับทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรมนี้คือแนวคิดที่ว่า ความหลากหลายในองค์ประกอบทางชีวภาพและทางสังคม (bio & Sociodiversity)

สิ่งมีชีวิตใดที่มีความหลากหลายทางพันธุกรรมมากย่อมจะมีความเตรียมพร้อมที่จะต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมได้เสมอ สิ่งมีชีวิตนั้นก็ย่อมมีโอกาที่จะอยู่รอดมากกว่าสิ่งมีชีวิตที่มีความหลากหลายทางพันธุกรรมน้อย (วิสุทธิ, 2535: 119-133)

ระบบโครงสร้างทางสังคมก็เช่นเดียวกับองค์ประกอบของธรรมชาติที่กล่าวมา สังคมและวัฒนธรรมใดที่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์มากมาย ที่แต่ละกลุ่มก็มีวัฒนธรรมย่อยเป็นแบบฉบับของตนเองก็ย่อมที่จะมีพลังตอบโต้สิ่งที่เราที่จะเข้ามาคุกคามความมั่นคงของสังคมได้เสมอ เอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่มสังคม-วัฒนธรรม จะคอยทำหน้าที่ปกป้องความอยู่รอดของกลุ่มแม้จะมีบางกลุ่มย่อยต้องสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง เพราะถูกผสมกลมกลืนกับการเปลี่ยนแปลงที่แทรกเข้ามาบ้าง กระนั้นเสถียรภาพของสังคมโดยรวมก็ยังคงอยู่ด้วยผู้คนส่วนใหญ่ยังคงธำรง เอกลักษณ์ของตนไว้ได้

ในทางกลับกันสังคมและวัฒนธรรมจะตกอยู่ในสภาพอ่อนแอหากสมาชิกส่วนใหญ่ละเลย

แบบแผนการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมโดยเลือกเอาวิถีชีวิตใหม่ ๆ ไปถือปฏิบัติแทน ในเมื่อทางเลือกก็มีเหลือน้อยจึงย่อมจะเสี่ยงต่อความผันผวนต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และถ้าถูกรุกรานจากภัยรอบด้าน บางทีก็อาจจะสูญสิ้นเผ่าพันธุ์ไปก็เป็นได้

ความหลากหลายทางชีวภาพมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง สังคมของมนุษย์ เนื่องจากความสำคัญในระบบนิเวศไม่สามารถแยกออกจากการดำรงอยู่ของมนุษย์ได้ ระบบต่าง ๆ ในสังคมมนุษย์ก็ย่อมมีความผูกพันและส่งผลกระทบต่อซึ่งกันและกันในระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม กิจกรรมในระบบเศรษฐกิจ การค้าปลีกโลกการค้าขายแพทยากรและการหมุนเวียนจากที่อุดมสมบูรณ์ไปสู่ที่ขาดแคลนนับว่าช่วยให้งัง เกิดความสมดุลย์ในสภาพแวดล้อมได้สถานหนึ่ง

เมื่อต้องอาศัยธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อความอยู่รอด มนุษย์จึงได้มีการจัดระเบียบทางสังคมที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่ตนอยู่ ระบบการแลกเปลี่ยนแรงงานคือการแก้ไขข้อพิพาทที่จะใช้ประโยชน์จากสภาพแวดล้อม แนวการศึกษาวิเคราะห์ในแนวคิดความหลากหลายทางชีวภาพสังคมนี ได้มองความอุดมสมบูรณ์ของความหลากหลายทางชีวภาพที่เริ่มหมดลง จากการศึกษาที่ผู้คนในแต่ละยุคสมัยได้เข้าไปตัดดวงความอุดมสมบูรณ์ของสภาพแวดล้อม จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของประเทศ ก่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพทางธรรมชาติ และสังคม-วัฒนธรรมลดน้อยลง(ชนัญ วงษ์วิภาค:2536:246) การพัฒนาการเกษตรกรรมในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้บูรณาการให้ชาวนาในเขตเกษตรกรรมหลัก ๆ ของประเทศเปลี่ยนแปลงโดยละทิ้งข้าวพันธุ์พื้นเมืองหลายหลากชนิดกันอย่างสิ้นเชิง การปฏิบัติเชิงกลับมิได้บรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการในการเพิ่มผลผลิต เพราะนอกจากจะไม่สามารถแก้ไขข้อพิพาทความขาดแคลนอาหารในการบริโภค และปัญหาทางสังคม ยังทำให้เกิดปัญหาดังกล่าวรุนแรงมากขึ้นไปอีก และปัญหาที่สำคัญคือการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ และการเปลี่ยนแปลงในระบบความหลากหลายทางชีวภาพสังคมนีที่เกี่ยวข้องกันอย่างไม้อาจแยกออกจากกันได้ การคุกคามของสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่และการเกษตรอุตสาหกรรม ทำให้ระบบวัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่การแตกสลายในวิถีชีวิตของชุมชน (ฉลาดชาย รมิดานนท์, 2536:41, 50-51)

จากแนวคิดดังกล่าวการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในความหลากหลายทั้งทางชีวภาพและสภาพแวดล้อมได้ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศโดยตรง ระบบเศรษฐกิจและ เทคโนโลยี เป็นระบบที่สังคมชาวนาใช้ เป็นพื้นฐานในการจัดหาประโยชน์จากธรรมชาติ จะมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งก็อาจจะอ่อนแอลงเนื่องจากการลดน้อยถอยลงของความอุดมสมบูรณ์ในความ

หลากหลายทางชีวภาพ สามารถสรุปกรอบแนวคิด วิเคราะห์ได้ดังนี้

1. ความหลากหลายทางชีวภาพมีความเกี่ยวเนื่องและ เป็นระบบที่เกี่ยวข้องกันเช่นเดียวกับความหลากหลายทางชีวภาพทางสังคม
2. ความหลากหลายทางชีวภาพทางสภาพแวดล้อมมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของสังคมและในทางกลับกัน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของสังคมมีผลต่อความหลากหลายทางชีวภาพด้วย
3. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา นั้น ก่อให้เกิดความไม่หลากหลายขึ้นในความหลากหลายทางชีวภาพทั้งทางสภาพแวดล้อมและสังคม
4. ความไม่หลากหลายเป็นส่วนสำคัญในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมชนบท
5. การลดลงของความหลากหลายหรือความไม่หลากหลายทางสภาพแวดล้อมและระบบสังคม ย่อมหมายถึงการอ่อนแอลงของสังคมโดยรวมและอาจจะหมายถึงการจบสิ้นของบางส่วนของสังคม ซึ่งก็หมายถึงเกิดผลกระทบขึ้นในสังคมชนบทสังคมเกษตรกรรม ซึ่งเป็นสังคมของชาวไร่ชาวนา เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางใดทางหนึ่ง

3.3 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอันเกิดจากการพัฒนาประเทศ

แนวคิดความทันสมัยและการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย

แนวคิดความทันสมัยหรือกลายเป็นสมัยใหม่ (Modernization) หมายถึงกระบวนการที่สังคมกำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนา เคลื่อนตัวเข้าสู่ทิศทางของการนำเอาระบบเทคโนโลยีและระบบวัฒนธรรมที่มีลักษณะของสังคมอุตสาหกรรมมาใช้ ความทันสมัยเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีขอบเขตกว้างขวาง รวมเอาปรากฏการณ์ต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน เช่นการกลายเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) หรือการที่นำเอาเทคโนโลยีในการใช้เครื่องเครื่องจักรต่าง ๆ เป็นกระบวนการผลิตแบบอุตสาหกรรม การกลายเป็นเมือง(Urbanization) เศรษฐกิจการตลาด โครงสร้างการบริหารราชการและการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง การเติบโตของกลุ่มคนที่นำใช้เครื่องญาติกันและความคิดที่ชอบความทันสมัย การเปลี่ยนแปลงเป็นต้น(งามพิศ สัตย์สงวน, 2538 : 228)

การพัฒนาที่นำไปสู่ความทันสมัยนั้น จะต้องอาศัยกระบวนการอันก่อให้เกิดอุตสาหกรรม

การขยายความเป็นเมือง การยกระดับความมีเหตุผลของประชาชน โดยเน้นการพัฒนาทางวัตถุ เป็นสำคัญ มีการกำหนดเป้าหมายหลักสว่างหน้าในเชิงปริมาณอย่างชัดเจน รูปแบบของการพัฒนาแบบทันสมัยประชาชนส่วนใหญ่เห็นผลได้อย่างชัดเจน ทำให้เกิดการเคลื่อนไหว 3 รูปแบบคือ

1. การเคลื่อนไหวทางกายภาพ การนำเอาสิ่งใหม่ ๆ ของใช้ที่ทันสมัยเข้ามาใช้ใน ชีวิตประจำวัน
2. การเคลื่อนไหวทางจิต เป็นการเคลื่อนไหวทางค่านิยม รสนิยม ความรู้สึกนึกคิดที่ กว้างไกลออกไปจากสภาพความเป็นจริง
3. การเคลื่อนไหวทางสังคม หมายถึงการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคม หรือทาง เศรษฐกิจ (สนธยา พลศรี, 2533:168)

เมื่อหลักการของความทันสมัยอยู่ที่การนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และ เทคโนโลยีของ เครื่องจักรต่าง ๆ มาใช้ในการผลิตสิ่งของต่างๆ สิ่งก็ตามมากับเทคโนโลยี คือ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ เช่นการเพิ่มขึ้นของอาชีพเฉพาะอย่าง การแยกกระบวนการ ผลิตออกจากหน่วยทางเครือญาติและการให้ค่าจ้างแทนการแลกเปลี่ยนแรงงานในระบบเดิม ทำให้ เกิดผลที่ตามมาคือความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม ในสังคมชนชั้นการพัฒนาทางเทคโนโลยีจะนำไป สู่ช่องว่างที่กว้างขึ้นระหว่างชนชั้นต่างกัน เมื่อคนบางกลุ่มไม่ได้คิดถึงประโยชน์ที่จะได้จากเทคโนโลยี สมัยใหม่เท่าที่ควร หรืออาจจะเกิดจากข้อจำกัดต่างๆ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2538:229-230)

ทฤษฎีการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย (Modernization Theory) เป็นทฤษฎีที่คิดขึ้นใน โลกตะวันตก และแพร่ไปทั่วโลกโดยการส่งเสริมขององค์การสหประชาชาติ ดังจะเห็นได้จาก การที่ประเทศไทยเริ่มมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการผลักดัน ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมในการผลิตและวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ของสังคมชนบทไทยและ เปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน

ทฤษฎีการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย แยกประเทศในโลกออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเทศ พัฒนาแล้วและประเทศด้อยพัฒนา การพัฒนาที่มีความหมายเท่ากับความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจ และความเจริญเติบโต วัดกันที่ความก้าวหน้าทางวัตถุเป็นสำคัญ มีการกำหนดดัชนีต่าง ๆ เกี่ยว กับ การเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยมีความเชื่อว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศชาติ โดยรวมนั้นจะส่งผลถึงความอยู่ดีกินดีของชาวบ้านชนบทด้วย (Trickle-down effect)

ตัวแบบของการพัฒนาของประเทศด้อยพัฒนา ตามแนวความคิดนี้ก็คือ ประเทศที่พัฒนา

แล้ว ซึ่งก็คือสังคมตะวันตกนั่นเอง จุดเริ่มต้นของการพัฒนาจึงอยู่ที่การเพิ่มผลิตภัณ์มวลรวมประชาชาติ การพัฒนาอุตสาหกรรม การสร้างชุมชนเมือง การเพิ่มบทบาทของราชการในกระบวนการการวางแผน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นเทคนิคของการเพิ่มขึ้นของรายได้ประชาชาติ รายได้ต่อหัวและความมั่งคั่งของประชากรในที่สุด

แนวความคิดนี้เชื่อว่าสังคมมีความแตกต่างที่สำคัญระหว่าง ภาวะดั้งเดิมและภาวะทันสมัยซึ่งจะอยู่ในทุกส่วนไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วิธีลดความแตกต่างก็คือ การสร้างความทันสมัย (MODERNIZATION) และได้กลายมาเป็นแม่แบบทางความคิดในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่เน้นความเจริญทางด้านวัตถุโดยตรง (สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์ , 2533: 51-52)

แนวทางการศึกษาได้ใช้กรอบแนวคิดนี้ใช้เป็นกรอบใน วิเคราะห์ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจของชุมชนในชนบทไทย รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม จากความจริงที่ทุกหมู่บ้านในประเทศไทยถูกบูรณาการเข้าสู่การพัฒนาด้วยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมา 7 แผน ตั้งแต่ปี 2500 - ปัจจุบัน มีนักวิชาการสาขาต่าง ๆ วิเคราะห์ไว้ว่าเป็นแผนพัฒนาที่มุ่งสร้างความเจริญเฉพาะเศรษฐกิจ และมุ่งสร้างความทันสมัยโดยมิได้คำนึงถึงสภาพที่เป็นผลกระทบของการพัฒนาตลอดเวลา 37 ปีที่ผ่านมาเลย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติปัจจุบันอยู่ในช่วงฉบับที่ 7 (2535-2539) มีสรุปและแนวทางการพัฒนาด้านเศรษฐกิจการเกษตรดังนี้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ด้านการพัฒนาการเกษตรกรรม

- รักษาอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม เพื่อให้การเจริญเติบโตเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และมีเสถียรภาพ
  - การกระจายรายได้และการกระจายการพัฒนาสู่ภูมิภาคและชนบท ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
  - เร่งรัดพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
- (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ: 2535:6)

เป้าหมายส่วนรวมในการพัฒนาประเทศ

- กำหนดให้เศรษฐกิจส่วนรวมขยายตัวโดยเฉลี่ย 8.2 % ต่อปี
- กำหนดให้รายได้หัวเฉลี่ยต่อหัว เพิ่มขึ้นจาก 41,000 บาทในปี 2534 เป็น

71,000 บาทในปีสุดท้ายของแผนฯ 7 หรือรายได้ที่แท้จริงเพิ่มขึ้น 4 % ต่อปี

- กำหนดให้สาขาเกษตรกรรม ขยายตัวเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 3.4 % ต่อปี
- กำหนดให้สาขาอุตสาหกรรม ขยายตัวเฉลี่ย 9.5 % ต่อปี
- กำหนดให้มูลค่าการส่งออกสินค้า เพิ่มขึ้นเฉลี่ย 14.7 % ต่อปี หรือ ปริมาณการส่งออกสินค้าเพิ่มขึ้น 9 % ปี
- กำหนดให้การผลิตพลังงานเชิงพาณิชย์ เพิ่มขึ้น 8 % ต่อปี จาก 280 พันบาเรลน้ำมันดิบต่อวัน ในปี 2533 เป็น 410 พันบาเรลน้ำมันดิบต่อวันในปี 2539
- กำหนดการเพิ่มขึ้นของบริการพื้นฐานดังนี้
  - เพิ่มกำลังผลิตไฟฟ้า
  - เพิ่มจำนวนเลขหมายโทรศัพท์

(เพ็ญอ้าง:12-13)

แนวทางการพัฒนาการเกษตร เพื่อสนับสนุนการขยายตัวทางเศรษฐกิจจะเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการเพิ่มมูลค่าของผลผลิต (โดยสรุป)

1. ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีประสิทธิภาพ เป็นฐานการผลิตทางการเกษตร และรักษาทรัพยากรไว้สำหรับอนาคตโดยจะ เน้น

- การคุ้มครองเขตเกษตรกรรมที่อุดมสมบูรณ์เป็นพิเศษ โดยเฉพาะพื้นที่เกษตรที่รัฐบาลได้ลงทุนระบบชลประทานและบริการขั้นพื้นฐานไว้แล้วเป็นจำนวนมาก
- สนับสนุนการใช้ที่ดินอย่างเป็นระบบ ลดความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการเกษตรด้วยกัน
- วางแผนการใช้ที่ดินเพื่อกำหนดการใช้ที่ดินนั้นอย่างชัดเจน
- ดำเนินการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เนื่องจากน้ำเพื่อชลประทานมีจำกัดและนับวันจะขาดแคลนมากขึ้นโดย

(1) พิจารณาจัดเก็บค่าน้ำจากการชลประทานในภาคเกษตรกรรมตามปริมาณการใช้น้ำ เพื่อให้มีการใช้น้ำอย่างประหยัดและเป็นธรรมกับเกษตรกร

(2) ทบทวนอัตราค่าน้ำจากชลประทานที่เก็บจากภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรให้เหมาะสม โดยในภาคเกษตรกรรมควรถือเกณฑ์การคำนวณค่าน้ำจากชลประทานเฉพาะค่าบำรุงรักษาระบบส่งน้ำเท่านั้น

(3) จัดให้มีระบบการบริหารหารใช้น้ำตั้งแต่ระบบคลองส่งน้ำ

สายใหญ่จนถึงระดับไรนา สนับสนุนบทบาทของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำให้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการส่งน้ำและการบำรุงรักษาระบบส่งน้ำในไรนา ตลอดจนให้ความรู้และวิทยาการแก่เจ้าหน้าที่และเกษตรกรในเรื่องการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

2. สนับสนุนการวิจัย พัฒนา และถ่ายทอดวิทยาการเพื่อการเกษตร ตลอดจนจัดหาปัจจัยการผลิตที่จำเป็น

- สนับสนุนภาคเอกชนโดยมีรัฐเป็นแกนนำในการวิจัย พัฒนา และส่งเสริมการใช้น้ำที่พืชและพันธุ์สัตว์

(1) เผยแพร่ความรู้ให้เกษตรกรทราบถึงคุณสมบัติต่าง ๆ ทั้งข้อดีและข้อเสียของ เมล็ดพันธุ์ลูกผสม พันธุ์โรคเนื้อและโคนม เพื่อให้เกษตรกรสามารถเลือกใช้อย่างเหมาะสมแก่กรณี และสอดคล้องกับฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน

(2) ให้ความรู้แก่ภาคเอกชนและเกษตรกรในการผลิตเมล็ดพันธุ์ สนับสนุนการส่งออกเมล็ดพันธุ์เพื่อการค้า และพิจารณาให้ความคุ้มครองสิทธิทรัพย์สินทางปัญญาพันธุ์พืชที่ภาคเอกชนผลิตได้ ตรวจสอบและรับรองคุณภาพพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่ตรงตามข้อกำหนดของกฎหมาย

(3) เร่งรัดการวิจัยทั้งด้านพันธุ์พืชและวิทยาการหลังเก็บเกี่ยว โดยมุ่งลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกรและการผลิตสินค้าใหม่ ๆ เพื่อกระจายการผลิตในไรนาและ เป็นวัตถุประสงค์ป้อนโรงงานอุตสาหกรรมรวมทั้งการพัฒนาวิธีการใหม่ ๆ ในการขยายพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ เช่นการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ การฝากตัวอ่อน ให้นำได้ผลและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สนับสนุนการวิจัยและผลิตพันธุ์สัตว์น้ำใหม่ ๆ ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูง เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรและภาคเอกชนนำไปขยายการผลิตอย่างแพร่หลาย

(4) สนับสนุนการให้ความรู้ทางด้านเทคโนโลยีและการจัดการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติ และชายฝั่งแก่ผู้ประกอบการด้านการประมง

- สนับสนุนให้เกษตรกรใช้น้ำปุ๋ยเคมีอย่างคุ้มค่าและมีน้ำที่มีคุณภาพใช้แทนกับความ ต้องการ

- สนับสนุนการใช้น้ำสารเคมีที่ถูกต้องวิธีและลดการใช้น้ำสารเคมีในอนาคต

- เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการใช้เครื่องจักรกลเกษตรภายในประเทศโดย

มีมาตรการดังนี้

(1) ส่งเสริมและสนับสนุนความร่วมมือกับภาคเอกชนในการวิจัยและพัฒนาเครื่องจักรกลการเกษตรให้เหมาะสมกับเพศของเกษตรกร สภาพพื้นที่และชนิดของพืชผล ทั้งทางด้านการเพาะปลูก การเก็บเกี่ยว การพัฒนาและรักษาคุณภาพของผลผลิต การบรรจุหีบห่อ และเครื่องจักรกลในโรงงานแปรรูปสินค้าเกษตร ตลอดจนการประดิษฐ์เครื่องทุ่นแรงในระดับไร่นา

(2) กำหนดมาตรฐานของเครื่องจักรกลการเกษตร

(3) ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่และเกษตรกรให้มีความรู้ในการเลือกใช้ การบำรุงรักษา และซ่อมแซมเครื่องจักรกลเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ

(4) สนับสนุนสินเชื่อระยะยาวแก่ผู้ผลิตเครื่องจักรกลเกษตรรายย่อยและเกษตรกร ในการจัดซื้อเครื่องจักร เกษตรที่เหมาะสม

- ขยายบทบาทสินเชื่อการเกษตรและส่งเสริมการค้า: นิรุกรกิจแบบตลาดข้อตกลง

(1) เพิ่มเงินทุนให้กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

(2) สนับสนุนให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เพื่อให้สามารถขยายบทบาทการค้าเงินงานสินเชื่อให้ครอบคลุมถึงกิจกรรมนอกภาคเกษตรกรรมและเกษตรกรรายย่อย

(3) ศึกษาความเป็นไปได้และความเหมาะสมในการจัดตั้งกองทุนประกันสินเชื่อเพื่อการเกษตร เพื่อลดความเสี่ยงและจูงใจให้สถาบันการเงินเข้ามาช่วยเหลือเกษตรกรรายย่อย ให้ได้รับสินเชื่อจากสถาบันการเงิน และเพิ่มสัดส่วนของการปล่อยสินเชื่อระยะปานกลางและระยะยาวให้มากขึ้น

(4) สนับสนุนให้ธุรกิจการเกษตร โดยรัฐเป็นตัวกลางเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มเกษตรกรกับนักธุรกิจการเกษตร ให้มีโอกาสทำธุรกิจแบบข้อตกลง และร่วมลงทุนในอุตสาหกรรมการเกษตร ทั้งด้านการขยายธุรกิจและประเภทสินค้าให้มากขึ้น

(5) ดูแลสัญญาข้อตกลงระหว่างสถาบันเกษตรกรและนักธุรกิจ ให้มีความรัดกุมและเกิดความเป็นธรรมทุกฝ่าย

3. ปรับสภาพโครงสร้างการผลิตทางการเกษตรให้สอดคล้องกับพื้นที่และความต้องการของตลาด ด้วยการปรับระบบการเพาะปลูกและระบบไร่นาแบบผสมผสาน ให้สาขาประมง

ปลุ่สัตว์ และป่าเศรษฐกิจเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาการเกษตรมากขึ้น

(1) ปรับระบบส่งเสริมการเกษตรของทางราชการจากเดิมจากการส่งเสริมรายสินค้า ไปสู่การสนับสนุนให้เกษตรกรสามารถวางแผนการผลิตในไร่นาได้ด้วยตนเองมากขึ้น โดยรัฐให้บริการและสนับสนุนด้านต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร ตามควรแก่กรณี

- สนับสนุนภาคเอกชน สถาบันเกษตรกรและเกษตรกรในการเพาะปลูกสร้างสวนป่า
- สนับสนุนพัฒนาอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตร
- ปรับปรุงการบริหารพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์

(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ: 2535: 41-48)

4. ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่ (Structural Function Theory)

การศึกษาในกรอบแนวคิดนี้อยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีการหน้าที่นิยม (Structural Functionalism) หรือเรียกอีกอย่างว่าเป็นการศึกษาแบบวิเคราะห์ระบบ (System Analysis) โดยทฤษฎีนี้มองโครงสร้างทางสังคมว่าประกอบขึ้นด้วยระบบย่อยต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่ประสานกันอย่างสอดคล้อง มีประสิทธิภาพซึ่งทำให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างดี สภาวะนี้เรียกว่า สภาวะสมดุลย์ (Equilibrium) หรือสภาวะราบรื่น (steady State) และยังชี้ให้เห็นความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างระบบย่อยต่าง ๆ ของสังคม การเปลี่ยนแปลงในระบบหนึ่งจะส่งผลกระทบต่อระบบอื่น ๆ ซึ่งก็คือโครงสร้างโดยรวมของสังคมทั้งหมดด้วย (ฉลาดชาย รมิตานนท์: 2522)

แรดคลิฟฟ์ บราวน์ (1964) ได้ศึกษาโดยการนำเอาระบบอวัยวะในทางชีวภาพมากำหนดเปรียบเทียบระบบทางสังคม ในระบบอวัยวะของสัตว์จะประกอบไปด้วยเซลล์ต่าง ๆ มากมาย และระบบอวัยวะต่าง ๆ ซึ่งเข้ามาประกอบเป็นตัวสิ่งมีชีวิตก็จะมีหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไปหน้าที่ของแต่ละระบบมีความจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิต ในสังคมก็เช่นเดียวกันก็จะแบ่งโครงสร้างหรือส่วนต่าง ๆ โครงสร้างแต่ละส่วนมีสถาบันเป็นตัวควบคุม เช่นครอบครัว เศรษฐกิจ การศึกษา การปกครอง ฯลฯ สถาบันจะทำหน้าที่สร้างบรรทัดฐานหรือแบบแผนความสัมพันธ์ทั้งภายในระบบและความสัมพันธ์ในกิจการภายในสังคม การศึกษาสังคมจึงเป็นการอุปมากันระหว่างโครงสร้างของสิ่งมีชีวิตกับโครงสร้างทางสังคม เมื่อการทำงานในโครงสร้างประสานงานกัน สัง

คมก็จะดำเนินอยู่ได้ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2538:63-64)

การวิเคราะห์เชิงการหน้าที่จึงมีความสำคัญ 2 ประการ คือลักษณะที่บ่งเจตนาคือเพื่อการดำรงอยู่ของสังคมทุกระบบและความเป็นบูรณาการหรือการกลมกลืน เมื่อระบบต่าง ๆ มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างกลมกลืนก็จะรักษาองค์รวมคือสังคมไว้ได้ สังคมจะกระทบกระเทือนเมื่อระบบย่อยที่เป็นประกอบถูกเปลี่ยนแปลงไป

แนวคิดทฤษฎี การหน้าที่นิยม (Functionalism) ของ Malinowski (1926) การดำรงอยู่ของวัฒนธรรม ขึ้นอยู่กับว่าวัฒนธรรมนั้นได้ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์หรือไม่ วัฒนธรรมเติบโตจากความต้องการ 3 ประเภทของมนุษย์ คือความต้องการอาหารและที่อยู่อาศัย ความต้องการในการร่วมมือกันทางสังคมเพื่อการแก้ไขปัญหาพื้นฐาน ความต้องการทางด้านความมั่นคงทางจิตใจ ความต้องการเชิงสัญลักษณ์ วัฒนธรรมจะทำหน้าที่ตอบสนองความจำเป็นของมนุษย์ทั้ง 3 ประการ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2538:62-63) และในแต่ละระบบจะทำหน้าที่ร่วมกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างสมดุลและกลมกลืนในระบบวัฒนธรรมหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงในระบบหนึ่งของวัฒนธรรมย่อมหมายถึงการปรับเปลี่ยนเพื่อการทำหน้าที่ให้สมดุลและกลมกลืนเพื่อการทำหน้าที่สนองต่อความจำเป็นของมนุษย์

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่จะศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการศึกษาถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ - สังคมของสังคมชวา ในแง่มุมต่าง ๆ และงานที่แสดงผลกระทบของระบบเศรษฐกิจการผลิตแบบตลาดกับความสัมพันธ์ที่มีต่อระบบวัฒนธรรมอื่น ๆ รวมทั้งสภาพแวดล้อม หลาย ๆ งานเป็นแบบของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เพราะเป็นการศึกษาในเรื่องของการผลิต การเพาะปลูก การเกษตรกรรม ในแง่มุมที่ไม่แตกต่างกันนัก

งานศึกษา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ส่วนมากก็เป็นงานเสริมกรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม แนวคิดทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรมแนวคิดด้านการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากการพัฒนาประเทศ รวมทั้งแนวคิดการศึกษาสังคมชวาและทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่

1. งานศึกษาด้านเศรษฐกิจ

งานศึกษาทางมนุษยวิทยาที่ใช้แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองในประเทศไทยนั้น เช่น งานของ ชยันต์ วรรณะภูติ ในเรื่อง **การพัฒนาชนบทและการสืบทอดลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมหมู่บ้านภาคเหนือของไทย (2531)** เป็นงานวิเคราะห์รูปแบบความสัมพันธ์ทางการผลิตแล้วยังวิเคราะห์การพัฒนาของรัฐ การพัฒนาและอำนาจของรัฐที่ผ่านเข้าสู่หมู่บ้านด้วยกลไกและหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อสืบทอดความสัมพันธ์ทางสังคมไว้ด้วย งานวิเคราะห์ชี้ให้เห็นโครงสร้างชุมชน โดยเฉพาะประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อทางศาสนายังทำหน้าที่ปลูกฝังและถ่ายทอดอุดมการณ์ของหมู่บ้านเช่นเดียวกัน ซึ่งก็คือรัฐมิได้เป็นตัวยึดเยียดหรือกำหนดความเปลี่ยนแปลงโดยที่ชาวบ้านต้องรับไว้ทั้งหมด นอกจากการศึกษาในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองแล้วยังใช้แนวการศึกษาเชิงการหน้าที่ของชุมชนโดยเฉพาะประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ศาสนาและสถาบันต่าง ๆ เช่นครอบครัว วัด ที่ยังทำหน้าที่ในการถ่ายทอดอุดมการณ์ทางสังคมของหมู่บ้านเอาไว้ด้วย

งานของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ ในเรื่อง **ชาวนาภาคเหนือกับความขัดแย้งในระบบการผลิตด้านเกษตรกรรม 2511-2523, 2525 และการใช้ที่ดิน: พื้นฐานความขัดแย้งในหมู่บ้าน (2528)** เป็นงานศึกษาและวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตในหมู่บ้านในภาคเหนือ (หมู่บ้านสันป่าฝาง เชียงใหม่) ความเปลี่ยนแปลงนี้มาจากความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อระบบทุนนิยมเข้ามาแทนระบบการผลิตแบบยังชีพ ความสัมพันธ์แบบใหม่จะเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจภายนอกชุมชนและกลไกการตลาด ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ กลไกของการพัฒนาโดยรัฐมีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก ลักษณะดังกล่าว เอื้ออำนวยให้กับนายทุนและเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่เกิดการเปลี่ยนแปลงพันธุ์พืชเศรษฐกิจเพื่อการค้าและการเพิ่มผลผลิต การใช้แรงงานและที่ดินเปลี่ยนแปลงไปจากความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไป และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน เกิดการแบ่งชนชั้นอย่างชัดเจนมากขึ้น มีความขัดแย้งระหว่างชาวนาจนและชาวนาที่ร่ำรวย และเจ้าของที่ดินในการเช่าและจ้างแรงงาน ความขัดแย้งดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาความสัมพันธ์ของการผลิต ระบบอุปถัมภ์จึงถูกใช้ในการลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้น มีการอพยพแรงงานออกไปนอกชุมชนมากขึ้น งานศึกษานี้ยังแสดงให้เห็นว่าระบบการผลิตแบบยังชีพก็ยังมีได้สูญหายไป แต่ยังคงดำเนินควบคู่ไปกับระบบการผลิตเพื่อขาย โดยระบบการผลิตเพื่อยังชีพยังถูกรักษาไว้โดยนายทุนเจ้าของที่ดิน ในรูปของระบบอุปถัมภ์ เพื่อให้ผู้ได้

อุปถัมภ์เป็นแรงงานที่ใช้ในการผลิตในที่ดินของตนต่อไป

การศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตที่ใช้แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ การเมืองคืองานของ Robert G.Cooper ใน Patterns of work Organization in a Situation of Agriculture Transition(1984)เป็นงานศึกษากลุ่มชาวม้งในภาคเหนือของประเทศไทย เขาต้องการศึกษาการตั้งถิ่นฐานและการดำรงอยู่สัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากรโดยเน้นเรื่องของการขาดแคลนทรัพยากรและการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิต จากแบบยังชีพมาเป็นการผลิตพืชเศรษฐกิจในพื้นที่ขนาดใหญ่ การศึกษาชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนอื่น ๆ ของสังคม คือระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ความสัมพันธ์ภายในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป เกิดความสัมพันธ์ที่หลากหลายขึ้นดัง เช่นความสัมพันธ์ที่แต่เดิมมีลักษณะของการแลกเปลี่ยนแรงงานกลายมาเป็นการจ้างงาน

งานของคูเปอร์ได้ชี้ให้เห็นอิทธิพลของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ยังมีอิทธิพลอยู่มากต่อรูปแบบการแบ่งงานในระบบการผลิตแบบดั้งเดิม และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตและการรับรูปแบบวัฒนธรรมภายนอกโดยเฉพาะวัฒนธรรมทางวัตถุเข้ามา การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นเพียงเฉพาะการเริ่มมีการแบ่งชนชั้นตามความสามารถในการผลิตบ้าง แต่ก็ยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมทั้งหมด

งานศึกษาของทัชนิบูลย์ เจริญผิว เรื่อง การปรับตัวด้านแรงงานและการใช้ที่ดินในภาวะการเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิต (2535) งานศึกษานี้ศึกษากลุ่มคนที่มีลักษณะทางชาติพันธุ์ลาวเวียงในเขตจังหวัดอุทัยธานี จากการศึกษาพบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตจากการรับเอาระบบผลิตพืชเศรษฐกิจชนิดเดี่ยวเชิงพาณิชย์ เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนอันเป็นผลมาจากการปรับตัวและปรากฏออกมาในรูประบบการผลิตแบบใหม่ที่มีการผสมผสานระหว่างการผลิตเพื่อการยังชีพแบบเดิมกับการผลิตพืชเศรษฐกิจเพื่อการค้า เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน

งานศึกษานี้เน้นศึกษาวิเคราะห์ที่ระบบเศรษฐกิจการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากผลกระทบจากการพัฒนา และส่งผลกระทบต่อส่วนอื่น ๆ ของหมู่บ้าน แต่กระนั้นงานศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ถึงแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะก่อให้เกิดความขัดแย้งในระดับจิตสำนึก อุดมการณ์ด้วย แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอกนี้ยังไม่ได้สร้างความรู้สึกมั่นคงกับชาวบ้านได้ การดำรงอยู่

ของการ เพราะปลูกเพื่อการยังชีพจึงยังดำรงอยู่โดยปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญคือ ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ และทรัพยากรสภาพแวดล้อม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจของชุมชน ปัจจัยด้านการเมือง การปกครอง และความสัมพันธ์กับรัฐ ปัจจัยทางความรู้สึกของกลุ่มชาติพันธุ์และการปฏิบัติพิธีกรรมซึ่งปรากฏการณ์ การเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตที่สามารถเข้ามาอยู่ร่วมกันดังกล่าวล้วนแต่มีปัจจัยและเงื่อนไข งานศึกษานี้จึงเป็นงานศึกษาที่สามารถยกตัวอย่างของการพยายามปรับตัวของสังคมชาวนาไทยที่ ประสบความสำเร็จในมุมมองของการพึ่งตนเองของชนบท และเป็นแนวทางการศึกษาหาแนวคิด เพื่อการปรับใช้หรือเป็นแนวทางการพัฒนาในอนาคตได้เป็นอย่างดี

งานศึกษานี้ใช้เป็นแบบอย่างในการศึกษา เนื่องจากการปรับเปลี่ยนพันธุ์พืชนั้นย่อมมี ผลกระทบมาจากการปรับตัวด้านแรงงานและการใช้ที่ดิน ในขณะที่เดียวกันก็ได้รับผลกระทบจาก การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจากภายนอกด้วย หมู่บ้านที่ใช้ศึกษาของงานวิจัยนี้ ยังมีระบบการ ผลิตผสมผสานระหว่างการผลิตเพื่อการบริโภค ผลิตใช้พันธุ์พืชเดิมกับระบบการผลิตเพื่อการค้า ผลิตใช้พันธุ์พืชที่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐ และตลาดการค้า

งานวิจัยของ วิทยากร เชียงกูล (2526) การพัฒนาทุนนิยมในประเทศไทย:กรณีศึกษา สังคมเกษตรภาคกลาง (2503-2523)งานวิจัยนี้ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมเกษตรกรรม ในภาคกลางของประเทศไทยในช่วงสองทศวรรษ จากการเข้ามาและครอบงำของระบบทุนนิยมที่เกิดขึ้น จากต่างประเทศ ธนาคารโลกและสหรัฐอเมริกา ได้ชี้แนะการวางแผนพัฒนาประเทศไทยในช่วง ยุคสมัยของการช่วงชิงอำนาจทางการเมือง เพื่อการนำพาประเทศไทยผนวกเข้าสู่วงจรทุนนิยมโลก มีการชี้แนะการเพิ่มผลผลิตข้าว โดยการจัดพันธุ์ใหม่ ๆ ที่มีผลผลิตสูง การจัดระบบชลประทาน การส่งเสริมการใช้นุ้ยเคมี และเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อจุดประสงค์ในการเพิ่มผลผลิต

มีการเปลี่ยนพันธุ์พืชเศรษฐกิจที่ชาวนาไทยเพาะปลูกอยู่ เป็นปลูกพืชที่ทำเงินชนิดอื่น ๆ เช่นข้าวโพด มันสำปะหลัง อ้อย เพิ่มขึ้น เพื่อการป้อนสินค้าเกษตรราคาถูกที่เป็นที่ต้องการ ของตลาดทุนนิยมโลก และต้องเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตด้วยการพึ่งพาปัจจัยการผลิตสมัยใหม่ เช่นนุ้ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช รถไถเดินตาม จากประเทศทุนนิยมศูนย์กลางมากขึ้น

พันธุ์พืชเศรษฐกิจที่เป็นสินค้าส่งออกทางการเกษตรและสินค้าแปรรูปที่ผลิตได้ในภาคกลาง คือ ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง ถั่วเขียว ละหุ่ง อ้อย ผลไม้ ที่มีราคาถูกเมื่อซื้อจากชาวไร่ชาวนา แต่มีราคาสูงเป็นสองเท่าเมื่อส่งออก

ระบบทุนนิยมมุ่งสร้างเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรมเกษตร ในการแปรรูปมากกว่าการลงทุนทำการผลิต ชาวนาถูกชักจูงให้เปลี่ยนพันธุ์พืชเศรษฐกิจจากข้าวมาเป็นการปลูกสับปะรด อ้อย เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู โดยบริษัทอุตสาหกรรมเกษตรต่างประเทศ หรือบริษัทร่วมทุนและโดยมีข้อมูลมัดกับเกษตรกรในเรื่องของระบบสินเชื่อเงินเชื่อ การตลาดพืชพันธุ์ ปุ๋ย สารเคมีปราบศัตรูพืช เครื่องจักรกล ในขณะที่ภาครัฐบาลก็เอื้ออำนวยต่อการขูดรีดผลผลิตส่วนเกินของชาวนา ส่งเสริมการสร้างสาธารณูปโภคเพื่อการรองรับการเติบโตทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมนายทุนและกระฎุมพีในการควบคุมปัจจัยการผลิตทั้งหมด ในขณะที่ชาวนาปรับเปลี่ยนพันธุ์ข้าว และการทำนาจากการทำนาหว่าน นาดอน และการปลูกข้าวเหนียว ไปเป็นการเพาะปลูกข้าวเจ้าขนาดใหญ่ให้ผลผลิตมากกว่า และชาวนาในพื้นที่การชลประทานก็จะทำนาเพิ่มขึ้น 2 ครั้งต่อปี

งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า ทุนนิยมและการครอบงำทางเศรษฐกิจโดยต่างชาตินั้นได้พาให้ภาครัฐส่งเสริมการเกษตรกรรมเพื่อการเพิ่มผลผลิต และการส่งออกวัตถุดิบการเกษตรราคาถูกไปยังประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง การพัฒนาได้นำให้ชาวนาปรับการเพาะปลูกข้าวทั้งวิธีการและพันธุ์ข้าว รวมทั้งเปลี่ยนพืชเศรษฐกิจจากข้าวเป็นพันธุ์พืชเศรษฐกิจชนิดอื่น ๆ

งานศึกษาที่ชี้ให้เห็นการปรับเปลี่ยนพันธุ์พืชของชาวนาได้อย่างชัดเจนนั้น งานของ ลูเซียน เอ็ม แสงค์ เรื่อง ข้าวกับมนุษย์:นิเวศวิทยาการเกษตรในเอเชียอาคเนย์ (ดร. นฤจร อธิธิจักระจรัส แปล) (2527) งานศึกษานี้กล่าวถึงการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมในการเพาะปลูกข้าว ว่าหมู่บ้านบางชั้นในช่วงบุกเบิกนั้นปลูกข้าวด้วยวิธีการทำไร่เลื่อนลอย นอกจากนี้ยังถากถางที่เพื่อทำการเพาะปลูกอ้อย มะเขือ แตง และถั่ว

หลังจากปี 2433 เป็นต้นมา เกิดการเปลี่ยนแปลงมาทำการเพาะปลูกข้าวแบบนาหว่าน ที่ดูจะให้ผลดีกว่า ประชากรในบางชั้นเพิ่มมากขึ้นรวมทั้งเทคโนโลยี จึงกลายมาเป็นการทำนาแบบนาหว่านช่วงหลังปี 2478 เป็นต้นมา มีผลผลิตอื่น ๆ เช่นการปลูกบัว ผักต่าง ๆ สับปะรด มะเขือ จะเห็นได้ว่างานศึกษาของเข้าพยายามชี้ให้เห็นภาพของการเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวนา การเพิ่มขึ้นของประชากร และเทคโนโลยี สภาพแวดล้อม ปัจจัยการผลิต มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของการทำนา

งานศึกษาของแสงค์ มีผลดีในการมองภาพของพัฒนาการโดยรวมของสังคมชาวนาภาคกลางในสมัยก่อนได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้งานศึกษาของ เดวิท บรูซ จอห์นสัน ในเรื่อง สังคมชนบทและภาค เศรษฐกิจข้าวของไทย 2423 - 2473 (พริทเธอร์ม และคณะ แปล.) (2530) ซึ่งจัดได้ว่าเป็นวรรณกรรมในการศึกษาสังคมชาวนาด้านเศรษฐกิจ และการเพาะปลูกที่ดีที่สุดเล่มหนึ่ง เนื้อหาของเรื่อง ได้แสดงให้เห็นภาพของสังคมชนบทไทยอย่างละเอียด ในทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจการผลิตข้าว

งานศึกษาของเขาชี้ให้เห็นรูปแบบของการปลูกข้าวในภาคกลางว่า มีปริมาณน้ำฝน และน้ำท่วมในทศวรรษปี จึงไม่มีความจำเป็นต้องใช้วิธีทำไร่เลื่อนลอย หรืออาจจะมีบ้าง แต่เมื่อการค้าข้าวได้เติบโตขึ้น และการเพิ่มขึ้นของประชากร การทำนาตมและนาหว่านก็เข้ามาแทนที่อย่างสิ้นเชิง

การทำนาตมนั้นเป็นวิธีที่ยุ่งยากและซับซ้อนมากกว่าการทำนาหว่าน ต้องใช้ปัจจัยการผลิตทั้งแรงงานและทุนต่อหน่วยพื้นที่สูงกว่า และให้ผลผลิตมากกว่า ชาวนาที่ถูกเข้ามา มีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจการค้าและต้องการผลผลิตส่วนเกินไปขายมากยิ่งขึ้น ชาวนาอาจปรับเปลี่ยนวิธีการเพาะปลูกไปมาระหว่าง 2 แบบนี้ เนื่องจากปัจจัยด้านปริมาณน้ำ การทำนาตมต้องควบคุมปริมาณน้ำอย่างแน่นนอนตลอดฤดูกาล แต่ถ้าน้ำมากหรือแห้งแล้งชาวนาก็จะเลือกทำนาหว่าน และปัจจัยทางธรรมชาติอื่น ๆ แต่ต้องดูปัจจัยอื่น ๆ เช่นแรงงานและทุน ในสายตาของชาวนานั้น การทำนาหว่านเป็นรูปแบบการผลิตที่ง่ายและสะดวก

ชาวนาจะใช้วิธีการผสมผสานระหว่างนาตมและนาหว่าน โดยแยกกันที่พันธุ์ข้าว บางชนิดใช้ปักดำ บางชนิดใช้หว่าน พันธุ์ข้าวเหล่านี้แบ่งออกเป็นข้าวเบา ข้าวกลางปีและข้าวหนักที่มีระยะเวลาการเก็บเกี่ยวแตกต่างกัน การทำนาหว่านและนาตมนั้นมีความเหมาะสมต่อสภาวะของน้ำแตกต่างกัน ความแตกต่างระหว่างพันธุ์ข้าวนาตมและพันธุ์ข้าวนาหว่านปรากฏอย่างเด่นชัด ถึงกับนำชื่อของวิธีการทำนาไปเป็นชื่อเมล็ดพันธุ์ "ข้าวนาสวน" เป็นเมล็ดพันธุ์ที่ใช้ปักดำ "ข้าวนาเมืองหรือข้าวนาทุ่ง" เป็นพันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกนาหว่าน ข้าวนาสวนมีชื่อและคุณภาพ พันธุ์ข้าวดังกล่าวจึงเป็นที่นิยมปลูกอย่างแพร่หลาย ซึ่งต่อมาก็มีการนำเมล็ดพันธุ์ข้าวนาสวนไปปลูกด้วยวิธีนาหว่าน ผลที่ออกมาเป็นที่น่าพอใจ ชาวนาที่อยู่ในเขตชลประทานจะทำการเพาะปลูกข้าวนาตม 2 ครั้งต่อปี โดยข้าวนาปีจะปลูกด้วยพันธุ์ข้าว เบา กลาง และหนัก ส่วนนาปรังนั้นจะปลูกด้วยพันธุ์ข้าวเบาเป็นส่วนใหญ่ ในพื้นที่ขนาดใหญ่โดยไม่มี การเพิ่มปัจจัยแรงงานและทุน แต่เมื่อความต้องการสินค้าข้าวมากขึ้น การปลูกข้าวด้วยเทคนิคนาตมในพื้นที่จำกัด กลายมาเป็นการรูปแบบการเพาะปลูก

ของชาวนามาโดยตลอด

งานศึกษานี้แสดงให้เห็นถึงรูปแบบ วิธีการ การปรับเปลี่ยนพันธุ์ข้าวในลักษณะต่าง ๆ จากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางประชากร เศรษฐกิจและความต้องการข้าวที่เพิ่มมากขึ้น ชาวนาจึงเลือกรูปแบบวิธีการทำนาเพื่อการเพิ่มผลผลิต

2. งานศึกษาทางด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

งานวิจัยของชนัญ วงษ์วิภาค ในเรื่องการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม: ศึกษาเฉพาะลาวครั้ง อ.อุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี (2530)

งานวิจัยนี้ได้แสดงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง ที่อพยพเข้ามาจากการสงครามในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีลักษณะเป็นสังคมชาวนาเช่นเดียวกับกลุ่มชนอื่น ๆ ที่ตั้งถิ่นฐานในภาคกลางของประเทศไทย มีปัจจัยต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมและก่อให้เกิดการเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ สังคมและการปกครอง

งานวิจัยนี้กล่าวถึงเศรษฐกิจและสังคมของชาวลาวครั้งในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงในฐานะที่เป็นสังคมชาวนาในประเทศไทย โดยการพัฒนาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจมีระบบประเพณีการค้า การแลกเปลี่ยน การจัดระเบียบทางสังคมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ชัดเจน ขณะที่รูปแบบทางสังคมนั้นก็คือสังคมชาวนาทั่ว ๆ ไป หลังจากการเปลี่ยนแปลงในปี 2500 ระบบเศรษฐกิจและสังคมของชาวลาวครั้งได้รับผลกระทบอย่างมากเกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนต่าง ๆ เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมในวัฏจักรชีวิตทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการเกิด การบวช การแต่งงาน การตาย

งานศึกษานี้ได้ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมจากปัจจัยทางภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ สถานภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ สภาวะความเป็นสังคมชาวนา พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมและปัจจัยที่สำคัญคือการพัฒนาจากภายนอก ทั้งการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจ

งานเขียน มนุษย์กับวัฒนธรรม ผลงานการศึกษาของ ยศ สันติสมบัติ (2537) กล่าวถึงประวัติของการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม นักมานุษยวิทยามักจะอธิบายมโนทัศน์ทางการ

เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เช่นการค้นพบหรือการค้นคิด การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การครอบงำทางวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกเริ่มที่จะชัดเจนเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และส่งผลกระทบต่อเข้าสู่ประเทศไทย การเข้ามาของการค้าและกลไกการตลาดก่อให้เกิดปัญหาต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมชาวไร่นา เกิดการปลูกพืชพาณิชย์และการควบคุมโดยกลไกตลาด เกิดแนวความคิดการพัฒนาเศรษฐกิจที่เข้าครอบงำประเทศโลกที่สามและยังคงดำรงอยู่จนถึงทุกวันนี้ การพัฒนาเศรษฐกิจคือแนวทางการพัฒนาธุรกิจอุตสาหกรรม ซึ่งหวังผลจากกำไรและการเจริญเติบโตเป็นหลัก ความต้องการกำไรและการเติบโตอย่างไม่มีขีดจำกัดนี้ ที่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและชุมชนเกษตรกรรมถูกมองอย่างไร้ความหมาย ตามความคิดของนักเศรษฐศาสตร์ "นีโอคลาสสิก" ที่เน้นการเจริญเติบโตของภาคธุรกิจอุตสาหกรรม ทรัพยากรธรรมชาติและชุมชนเป็นเพียงปัจจัยการผลิต หรือสินค้าอย่างหนึ่งที่ไม่มีความสำคัญอย่างใด "มนุษย์" กลายเป็นเพียงแรงงาน "ธรรมชาติ" กลายเป็น "ที่ดิน" และ "วัตถุดิบ" ส่วนชุมชนและสถาบันทางสังคมกลายเป็นเพียง "ตลาด" ความสำเร็จทางเศรษฐกิจถูกวัดด้วยความเจริญเติบโต การขยายกำลังผลิต และผลกำไร เกิดตัวแบบการพัฒนาที่ทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ทำลายวัฒนธรรมชุมชน และเป็นภัยต่อความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติในระยะยาว นักเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก เทคโนโลยี และนักวางแผนพัฒนาฯ มีความเชื่อพื้นฐานร่วมกันว่า การพัฒนาคือการสร้างความเจริญและความทันสมัย ด้วยการเลียนแบบอย่างความสำเร็จของธุรกิจอุตสาหกรรมตะวันตก ยอมต่อวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี กฎหมาย สถาบันทางสังคม และค่านิยมตะวันตก เพื่อการเพิ่มผลผลิตในภาคเกษตรกรรม นำเอาเงินตราจากการค้าผลิตผลทางการเกษตรมาเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรม

มีการทำลายป่าไม้อย่างกว้างขวาง ราคาพืชผลตกต่ำเพื่อการค้าได้เปรียบด้านราคาในการแข่งขันในตลาดโลก รายได้จากภาคเกษตรถูกนำไปใช้ในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการขยายตัวของอุตสาหกรรม การเข้ามาของเทคโนโลยี เครื่องจักร ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และเมล็ดพันธุ์จากตะวันตก เกิดระบบเกษตรกรรมแผนใหม่เน้นการปลูกพืชเดี่ยวเชิงพาณิชย์ ครอบงำระบบเกษตรแบบดั้งเดิม

ระบบเกษตรกรรมเป็นระบบนิเวศ ไม่อาจจะแยกออกจากความอุดมสมบูรณ์ของสภาพแวดล้อมและธรรมชาติ การเข้ามาของระบบเกษตรกรรมแผนใหม่ที่เข้ามาแทนที่ ก็เกิดความล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง ชาวไร่นาต้องเผชิญหน้ากับ ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ราคาผลผลิตตกต่ำ ภาวะ

หนี้สิน การสูญเสียที่ดินและกลายเป็นแรงงานรับจ้าง ราคาปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และการปลูกพืชชนิดเดียววนานนับสิบปี ทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ปุ๋ยและสารเคมีทำให้แหล่งน้ำเสีย ป่าที่หุดหาย ถูกทำลายไปในเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ทำให้ความชุ่มชื้นและปริมาณน้ำลดน้อยลง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลและเริ่มขาดแคลนน้ำ

งานสังคมวิทยานั้นนับจากการเปลี่ยนแปลงในช่วงของแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเป็นการพัฒนาที่และเลียนแบบความทันสมัยตามอย่างตะวันตก มากกว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความสามารถในการผลิตที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย เกิดปัญหาในภาคเกษตรกรรม เกิดภาวะล้มละลาย ภาวะว่างงานในชนบท ค่าจ้างแรงงานราคาถูก การกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม การครอบงำทางการศึกษาและวัฒนธรรมจากศูนย์กลาง การเกิดขึ้นของระบบอุดมการณ์บริโภคนิยมและความทันสมัย เมืองถูกส่งเสริมมากขึ้นในขณะที่ระบบพึ่งพาตนเองชนบทถูกทำลายลง เกิดความแตกต่างชัดเจนมากขึ้นทุกขณะ

งานวิจัยของ ปก แก้วกาญจน์ (2530) ในเรื่องความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับวิถีชีวิตของสังคมชาวนา จากผลกระทบของการผลิตเพื่อขายใน 2 ทศวรรษ งานวิจัยนี้เป็นการแสดงภาพของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและระบบการผลิตของชาวนาหมู่บ้าน เขาเจ็ยก อำเภอเมืองจังหวัดพัทลุง การเปลี่ยนแปลงนี้ได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างอื่น ๆ ของสังคม ในทางเศรษฐกิจชาวนามีอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งในช่วงภาคเกษตร นอกภาคเกษตร และเวลาว่างอื่น ๆ เพื่อการอยู่รอดในปัจจุบัน ชุมชนต้องพึ่งพาดลาดภายนอกแทบทุกอย่าง ระบบการผลิตเปลี่ยนแปลงไปจากระบบชลประทาน มีการเปลี่ยนแปลงพันธุ์ข้าวจากเดิมที่เป็นข้าวพันธุ์พื้นเมือง กลายมาเป็นพันธุ์ที่ตลาดนิยม 5 - 10 พันธุ์ และปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริม กข. ในพื้นที่กว้างเพื่อการจำหน่ายโดยเฉพาะ ในขณะที่ข้าวพันธุ์พื้นเมืองก็ยังปลูกเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน

นอกจากนี้ งานวิจัยยังแสดงให้เห็นว่า เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงพันธุ์ข้าวเพาะปลูก การพึ่งพาปุ๋ยวิทยาศาสตร์ สารเคมี และเทคโนโลยีจากภายนอกที่มีราคาแพงและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิต แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่า หมู่บ้านกลับมิได้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งหมด ยังคงมีการใช้พันธุ์ข้าวเดิม และระบบการผลิตแบบเดิมบ้างในการยังชีพ

ขวัญ วงษ์วิภาค (2527) ในบทความเรื่อง **กระยาสารกับระบบเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป** ได้กล่าวถึงระบบเศรษฐกิจของชุมชนในเขตอำเภออุทองที่เปลี่ยนแปลงไป โดยแสดงให้เห็นภาพของวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมและประเพณีต่าง ๆ ในสังคมชานาที่กระทำและดำเนินอยู่ โดยวิเคราะห์การร่วมมือในการทำขนมกระยาสารของชุมชน ที่นอกจากจะเป็นอาหารแล้วยังมีความหมายในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติและเศรษฐกิจการผลิตวัตถุดิบที่จะนำมาใช้ทำกระยาสาร การเปลี่ยนแปลงของอำเภออุทองจากการสร้างถนนมาลัยแมนและการเติบโตของตลาดอุทองก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนหลาย ๆ อย่าง

งานนี้แสดงให้เห็นว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน คือการเลิกผลิตวัตถุดิบในการทำกระยาสาร เช่นน้ำตาลปึก ถั่ว มะแข และอื่น ๆ ลง หันไปพึ่งพาดตลาดอุทองที่กำลังเติบโตขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติและเศรษฐกิจการผลิต รวมทั้งประเพณีหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไป ผู้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ห่างกันออกไปทุกที งานศึกษานี้ยังชี้ให้เห็นระบบการผลิตพันธุ์พืชที่นอกจากจะเป็นพันธุ์พืชเศรษฐกิจแล้ว ชุมชนยังมีการผลิตพันธุ์พืชอื่น ๆ เพื่อใช้หรือแลกเปลี่ยนในชุมชนอีกด้วย

งานศึกษาของ **ขวัญ วงษ์วิภาค** ในบทความเรื่อง **"กระแสวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมบนลุ่มน้ำแม่กลอง ไหลไปแล้วไม่ไหลกลับ"** ในหนังสือ **ลุ่มน้ำแม่กลอง: พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม (2536)** เป็นงานที่สนับสนุนทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี เนื้อหากล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงในสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่เข้ามาอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำแม่กลองในการดำรงชีวิต และการประกอบการทางเศรษฐกิจการค้า การผลิตและได้กล่าวในเชิงทฤษฎีถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอันมาจากสาเหตุของการขาดความหลากหลายทางชีวภาพทางสภาพแวดล้อมและทางสังคม เกิดการทำลายสภาพแวดล้อมและการยับยั้งการพัฒนาที่ก่อให้เกิดความไม่สมดุลย์ในภูมิภาคนี้

ในบทความจะกล่าวถึงพัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์ การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามลุ่มน้ำที่อุดมสมบูรณ์ เกิดเป็นชุมชนที่มีประเพณีและวิถีความเป็นอยู่ที่ผูกพันกับความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติการดักดวงทรัพยากร เป็นไปอย่างเหมาะสมและจำเป็น แต่หลังจากการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ การพัฒนาและการกลายเป็นความทันสมัยได้ก่อให้เกิดระบบการค้าและการปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการผลิต การเข้ามาของเครื่องจักรและเทคโนโลยีทันสมัยที่มีราคาสูง เกิดการสร้างความเป็น

อุตสาหกรรมในด้านต่าง ๆ ตามมาเป็นจำนวนมาก ผลกระทบที่สำคัญก็เกิดขึ้นกับลุ่มน้ำแม่กลอง เกิดการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศ เนื่องจากการปล่อยของเสียจากภาคอุตสาหกรรมทำลายและก่อกมลภาวะจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ส่วนในภาคเกษตรกรรมเดิมรูปแบบวัฒนธรรมที่เคยอยู่ร่วมและพึ่งพากับธรรมชาติ กลายเป็นการผลิตเพื่อการค้าและความสัมพันธ์ทางสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงไป รูปแบบความหลากหลายทางชีวภาพทางสังคมลดน้อยลงพร้อม ๆ กับการเสื่อมทรามของทรัพยากรธรรมชาติ ในงานนี้ได้ให้แนวคิดในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนลุ่มน้ำแม่กลองอีกครั้ง ด้วยการหาระบบการผลิตใหม่ รวมทั้งความร่วมมือในการพัฒนาให้ลุ่มน้ำกลับมาที่มีความหลากหลายทางธรรมชาติ สังคม-วัฒนธรรมดั้งเดิม

จากบทความดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นผลกระทบของการพยายามเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม และผลที่กลับมาสู่กลุ่มชนที่เป็นชาวไร่ชาวนาที่ต้องกลายมาเป็นผู้รับเคราะห์จากความเสื่อมทรามที่ตนมิได้กระทำ เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

งานของ ฉลาดชาย รมิตานนท์ ในบทความเรื่อง วัฒนธรรมกับความหลากหลายทางชีวภาพ(2536)ก็เป็นงานที่กล่าวถึงวัฒนธรรมของมนุษย์และแบบแผนชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและอาณาจักรธรรมชาติ เกิดเป็นจารีตประเพณีที่คอยควบคุมการอยู่ร่วมกัน อย่างสมดุลย์ การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพการเข้ามาของทุนนิยม การปฏิวัติเขียวและปรัชญาเศรษฐกิจเสรีล้วนแต่เป็นตัวการในการทำลายความสมดุลย์ของความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมชุมชน เกิดปัญหาการพัฒนาที่ละเลยวิถีชีวิตด้านอื่น ๆ เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย และการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ใช้ทรัพยากรอย่างไม่เป็นธรรม อาณาจอธิปไตยในการจัดการทรัพยากรสูญหายไป เกิดการละทิ้งภูมิปัญญาเดิมและวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นกับชุมชนในชนบท ความหลากหลายทางชีวภาพนั้นเช่น ระบบนิเวศทางบก พรรณพฤกษา สัตว์ นก ระบบนิเวศน้ำจืด ระบบนิเวศทางทะเล ถูกทำลายลงอย่างมากมาย

งานศึกษานี้ได้ชี้ให้เห็นทางเลือกการพัฒนา รอดูจากภูมิปัญญาท้องถิ่น การเกษตรกรรมพื้นเมือง กับความหลากหลายทางชีวภาพเป็นองค์ประกอบ

3. งานศึกษาทางด้านนิเวศวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

งานศึกษาของ มนัส สุวรรณ ในหนังสือ นิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจกล่าว

ถึงผลกระทบเชิงนิเวศวิทยาของเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่เข้ามาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตรกรรม มีผลในทางบวกก็จริง แต่เทคโนโลยีเหล่านั้นก็สามารถทำให้ผลกระทบในทางลบต่อสภาพแวดล้อมหรือสร้างสภาพที่ไม่มั่นคงงำให้เกิดขึ้นกับการเพิ่มผลผลิตทางเกษตรกรรม ยิ่งไปกว่านี้ผลลบจากการใช้เทคโนโลยีทางการผลิตคือผลต่อสังคมและ เศรษฐกิจของประชาชน จะเป็นวิธีการพัฒนาด้านการเกษตรโดยขยายพื้นที่การเพาะปลูก หรือการใช้พื้นที่ที่มีอยู่เดิมมาให้เข้มข้นขึ้นก็มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม ซึ่งถือว่าเป็นผลกระทบได้ทั้งสิ้น

งานของเขาได้กล่าวถึงโครงการชลประทานว่า เป็นเทคโนโลยีที่มีความสำคัญมากในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรของประเทศกำลังพัฒนา แต่ปัญหาที่พบมากและพบอยู่เสมอซึ่งมีส่วนทำให้เกิดผลผลิตทางการเกษตรลดลงคือ ปัญหาดินเค็มและปัญหาการตกตะกอน การใช้สารเคมีในการเกษตรสมัยใหม่ในรูปของปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และยาปราบวัชพืช ทำให้เกิดการปนเปื้อนในน้ำ จัดว่าเป็นปัญหาที่สำคัญ เพราะน้ำในระบบชลประทานมิได้เข้าในระบบการเกษตรเพียงอย่างเดียว แต่ใช้เพื่อการอุปโภค บริโภคในครัวเรือนหรือเพื่อกิจการอุตสาหกรรมด้วย

ระบบนิเวศการเกษตร (Agroecosystem) ที่ต้องอาศัยน้ำจากการชลประทานจัดว่าเป็นระบบนิเวศที่มนุษย์ต้องดูแลเอาใจใส่มากที่สุด การเกษตรในเขตชลประทานจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดนั้นจำเป็นต้องอาศัยความรู้ ความสามารถของมนุษย์ในเรื่องนิเวศวิทยา และความสัมพันธ์ระหว่างดิน น้ำ พันธุ์พืช และการจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ (เหมาะสมทั้งปริมาณและเวลา) ปัญหาที่พบในการจัดการระบบชลประทานประการหนึ่งนอกเหนือจากปัญหาที่กล่าวมาคือ ความล้มเหลวในระบบการผลิตอันสืบเนื่องมาจากการจัดสรรน้ำที่ผิดพลาดมากเกินไป/หรือไม่ตรงตามเวลาที่พืชต้องการ นอกจากนี้ยังประสบปัญหาในเรื่องของประสิทธิภาพในการใช้น้ำอีกด้วย

หนังสือนี้ยังกล่าวถึงลักษณะของพันธุ์พืชเชิงนิเวศวิทยาที่ได้มาจากการปฏิบัติ เชื่อว่าข้าวพันธุ์ใหม่จะแตกต่างไปจากลักษณะพันธุ์เดิม เป็นความต้องการเพื่อการเพิ่มผลผลิตเพื่อสนองความต้องการของประชากรที่เพิ่มขึ้น มีการศึกษาหาพันธุ์พืชที่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมของพื้นที่เพาะปลูก มีความสามารถในการต่อต้านโรค และให้ผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่สูง พันธุ์พืชใหม่มาจากการพัฒนา ปรับปรุงโดยวิธีการพันธุวิศวกรรมศาสตร์ ผสมพันธุ์แบบข้ามสายพันธุ์ พันธุ์พืชที่คัดเลือกมาจะคัดมาจากทุกมุมโลก มีลักษณะเด่นที่แตกต่างกัน เช่นพันธุ์ที่มีความต่อต้านต่อโรคพืชสูง พันธุ์ที่ทนต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ หรือพันธุ์ที่มีความต่อต้านต่อโรคพืชสูง

กับพันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูงและสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี

การปฏิบัติเขียวในการใช้เทคโนโลยีพันธุกรรมศาสตร์ในการพัฒนาหรือปรับปรุงพันธุ์พืชนี้ กลับไม่ได้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย เนื่องจาก(1)พันธุ์พืชใหม่ ๆ ไม่อาจจะทนต่อโรคได้ทุกชนิด อีกทั้งภูมิด้านทานก็มีประสิทธิภาพได้ราว 5 - 15 ปีเท่านั้น (2)พันธุ์พืชใหม่จะเหมาะสมที่จะเพาะปลูกได้เฉพาะบางพื้นที่เท่านั้น (3)เกิดการสูญเสียลักษณะทางพันธุกรรมเดิมส่งผลให้พันธุ์พืชใหม่ ๆ ลดภูมิด้านทานลงโดยธรรมชาติ คุณภาพไม่ดีและให้ผลผลิตต่ำ (4)มีปัจจัยทางสังคมบางประการเช่นประเพณี การศึกษา เศรษฐกิจ ทำให้เกษตรกรที่ทำการเกษตรเองไม่รับเอาวิธีการอันเป็นผลของการปฏิบัติเขียวไปใช้ในกิจกรรมการเกษตรได้ นอกจากนี้ การปฏิบัติเขียวยังก่อให้เกิดระบบนิเวศของแมลงศัตรูพืชที่มีมากขึ้น กลายเป็นแหล่งอาหารอันสมบูรณ์

หนังสือปัญหาสิ่งแวดล้อมในการทำงานของมนุษย์โดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (แปล:2525) กล่าวถึงปัญหาจากผลกระทบของการชลประทานในภาคเกษตรกรรมว่าการชลประทานช่วยให้ทำการเพาะปลูกในพื้นที่กว้างซึ่งได้รับน้ำฝนไม่พอเพียง แต่หลังจากระบบชลประทานเกิดขึ้นในปี2492และหลังจากนั้นมาสิบปี ปรากฏว่าพื้นที่12.5 ล้านไร่จากจำนวน 100 ล้านไร่ของพื้นที่เกิดปัญหาดินเค็ม เกิดโรคภัยต่าง ๆ เช่นโรคบิด โรคพยาธิใบไม้ และพยาธิได้ผิวหนังยุงที่อยู่ตามตื้นและน้ำขังมาลาเลียมาสู่มนุษย์และสัตว์เลี้ยง นอกจากนี้การสร้างเขื่อนขนาดใหญ่สำหรับเก็บกักน้ำนั้นจะต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก แม้เขื่อนเหล่านั้นจะสามารถป้องกันน้ำท่วมในฤดูน้ำหลากได้แต่มันก็ปิดกั้นน้ำให้พื้นที่พัฒนาตลอดมาอันเป็นยุคธรรมชาติมาทับถมพื้นที่ไร่นา วัฏจักรของน้ำสั้นลงเพราะน้ำจะถูกเก็บกักไว้เหนือเขื่อนและระเหยเป็นไอน้ำ

นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงลักษณะของการเกษตรกรรมสมัยใหม่ คือการใช้เครื่องจักรกลในการเกษตร การใช้น้ำปุ๋ยและยากำจัดศัตรูพืช และพันธุ์พืชที่ให้ผลผลิตสูง พึ่งพาชลประทาน และการระบายน้ำ ปลูกพืชชนิดเดียวในพื้นที่กว้างใหญ่ ใช้น้ำเพียงครั้งเดียวให้รากพืชยึดเหนี่ยว มีการจ้างแรงงานน้อย ผู้คนในชนบทอพยพเข้าสู่ภาคเมืองและอุตสาหกรรม

การเกษตรกรรมแบบนี้จะเปลี่ยนให้ชาวนาใช้เมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพสูง ผลิตให้ผลผลิตที่สูงขึ้นกว่าเดิม แต่พันธุ์พืชเหล่านี้จะต้องการันน้ำมากกว่าเดิม ย่อมแอต่อโรคทุกชนิด และจะต้องใช้น้ำปุ๋ยสารเคมีปราบศัตรูพืชมากขึ้น และจะปลูกพืชเพียงชนิดเดียวในพื้นที่เพาะปลูกหนึ่ง การเกษตรแบบนี้ก่อให้เกิดการทำลายระบบนิเวศวิทยาอย่างมากมาย พันธุ์พืชพื้นเมืองจำนวนมากสูญหายไปทีละน้อย

หนังสือเล่มนี้ได้แสดงให้เห็นถึงผลกระทบที่มีต่อการปรับเปลี่ยนพันธุ์พืชและผลกระทบอื่น ๆ รวมทั้งแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

เอกสารวิฤตการณ์สิ่งแวดล้อมมาทศวรรษที่ 1990 โดย กนกศักดิ์ แก้วเทพ(2534) ได้แสดงให้เห็นทางตัน (impasse) ของการพัฒนาเศรษฐกิจกระแสหลักนับตั้งแต่ทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา ที่แม้แต่มุ่งเน้นความเจริญเติบโตและการพัฒนาอุตสาหกรรมเกิดการก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว แต่กลับก่อปัญหาต่าง ๆ มากมาย เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในชนบท ผลกระทบของปัญหาวิฤตการณ์สิ่งแวดล้อมนั้นมาซึ่งปัญหาในระดับจิตสำนึกซึ่งเป็นต้นตอของปัญหาอื่น ๆ อีกมากมายทั้งในภาคเมืองและภาคชนบท

วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์ ในบทความสงครามแย่งชิงน้ำ: ปัญหาที่มีทางออก(2536) ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของน้ำว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุดที่ก่อให้เกิดสิ่งมีชีวิต และยกกล่าวที่สำคัญของโลกเป็นแนวคิดที่ว่า ทรัพยากรของโลกมีเพียงพอที่จะแบ่งเจือจางให้ทุกคนแต่ไม่เพียงพอที่จะแบ่งให้คนโลกแม้เพียงคนเดียว (มหาตมะ คานธี) งานเขียนนี้ชี้ให้เห็นว่าแท้จริงแล้วปริมาณน้ำที่มีอยู่ในโลกนั้นมีอยู่อย่างมากมายแต่ปริมาณน้ำจืดที่มีความจำเป็นต่อมนุษยชาตินั้นสามารถนำมาใช้ได้เพียง 0.34 % ของปริมาณน้ำจืดทั่วโลกหรือประมาณ 119,000 ลบ.กม. เท่านั้น ปริมาณน้ำจืดในประเทศไทยจากปริมาณน้ำฝนนั้นส่วนใหญ่มจะสูญหายไปจากการระเหย การซึมลงดินและการดูดซับของพืชที่เหลือจึงไหลลงตามพื้นดินสู่ทะเล อย่างเก็บน้ำ คลองสาธารณะ

ภัยแล้งหมายถึงการเกิดวิฤตการณ์ของฤดูกาลซึ่งมีสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงในระบบนิเวศในด้านต่าง ๆ เช่นการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่า การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการกระจายการตกของฝน การขาดแคลนน้ำจึงหมายถึงการที่น้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการ ซึ่งมาจากสาเหตุสองประการคือ การเกิดภัยแล้งและการต้องการน้ำที่เพิ่มมากขึ้น ด้วยการขยายพื้นที่การเพาะปลูก การใช้น้ำเพื่อการอุปโภค บริโภคของกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ กอล์ฟ รีสอร์ท เมือง อุตสาหกรรม และการเกษตร

น้ำที่มีอยู่อย่างเพียงพอนี้กลับก่อให้เกิดปัญหาเพราะในความเป็นจริงการกระจายน้ำในโลกเป็นไปอย่างไม่เป็นธรรม ปัญหาการขาดแคลนน้มนักเกิดขึ้นแต่ในชนบทในขณะที่พฤติกรรมการใช้น้ำในภาคเมืองกลับเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

4. งานศึกษาทางด้านการพัฒนา

บทความเรื่อง **การใช้การของคนปลูกข้าว** โดย เตชะ ศิริภัทร (2536) นั้นได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของชาวนาในชนบทว่า ในสมัยก่อนชาวนาใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมืองในการเพาะปลูกเป็นพันธุ์พืชที่ปรับตัวกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี และจะเก็บรักษาพันธุ์สืบทอดกันมา หลังจากการปฏิวัติเขียว มีการนำพันธุ์ข้าวทั่วโลกมาผสมพันธุ์ โดยตั้งเป้าว่าจะสามารถผลิตได้มากกว่าไร่ละ 100 ถัง และปลูกได้บ่อยครั้ง โดยนำพันธุ์มากกว่าสองแสนสายพันธุ์ทั่วโลก เฉพาะประเทศไทยก็ประมาณ สองหมื่นสายพันธุ์ ข้าวพื้นบ้านของไทยจะมีลำดับสูง ปลูกได้เพียงปีละครั้ง เมื่อนำไปผสมและกลับมาในราวปี 2509 ก็ให้ผลผลิตมากกว่าหนึ่งร้อยถัง แต่เป็นพันธุ์เดี่ยว ใช้ปุ๋ย และคูนน้ำอย่างพอเหมาะ ข้าวประสบปัญหาศัตรูพืชและดินอ่อนแอ ลักษณะเมล็ดข้าวไม่สวย จึงมาผสมอีกครั้งกับข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่ชื่อว่า เหลืองทอง กลายมาเป็นข้าวพันธุ์ กข 1 และ กข 3 ข้าวเหล่านี้ถูกส่งเสริมในพื้นที่เขตชลประทาน ในปี 2512 และกลายมาเป็นการเพาะปลูก 2 ครั้งต่อปี ระบบการผลิตเปลี่ยนไป ต้องอาศัยการชลประทาน ต้องพึ่งพาารถไถเดินตามแทนควาย ต้องใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงเพิ่มขึ้น

บทความนี้แสดงให้เห็นภาพของการพัฒนาการเกษตรในชนบทไทยว่า มีการพึ่งพาสูง เนื่องจากพันธุ์พืชที่ใช้เป็นตัวกำหนดที่สำคัญ ในการใช้ปุ๋ยและสารเคมี รวมทั้งการใช้เครื่องจักรกลในการเกษตร ทางออกของปัญหานั้น บทความนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการปรับเปลี่ยนพันธุ์พืช เศรษฐกิจอันได้แก่ข้าว กลับมาสู่พันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่มีความเหมาะสม แต่ในสภาพการสร้างความสำเร็จเติบโตในอุตสาหกรรมเกษตรในปัจจุบัน ชาวนาจึงยังไม่นิยมที่จะหันมาปลูกพันธุ์ข้าวพื้นเมือง เพราะปลูกได้เพียงปีละหนึ่งครั้ง และผลผลิตก็ต่ำกว่าการใช้พันธุ์ที่ได้จากการปฏิวัติเขียว แต่ก็มีชุมชน หมู่บ้านหลาย ๆ แห่งซึ่งส่วนมากก็จะอยู่นอกเขตชลประทานหันกลับมาใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมืองในการเพาะปลูกและทำการเกษตรแบบพึ่งตนเองมากขึ้น

งานวิจัยของ Sudardja Adiwikarta ในหนังสือ IMPACTA OF IRRIGATION ON FARM FAMILY WORK PATTERNS IN WEST JAVA (1982) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสามหมู่บ้านในเขตชลประทาน JATILUHUR ในชวาตะวันตก งานของเขาชี้ให้เห็นความพยายามในการพัฒนาของรัฐในการเพิ่มประสิทธิภาพให้กับพื้นที่การเกษตร ที่มีเศรษฐกิจในการเพาะปลูกข้าว โดยการนำเอาเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัย เข้าร่วมอยู่ในโครงการ การวางแผนทางการเกษตร

และการกำหนดรูปแบบการผลิตมาจากรัฐบาลเป็นผู้ตัดสินใจ เขาชี้ให้เห็นผลกระทบที่เกิดขึ้นในสังคม และ เศรษฐกิจของทั้งสามหมู่บ้านที่มีความแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย มีการเปลี่ยนแปลงการแบ่งงานใน ไรนาหลังการเข้ามาของชลประทาน แตกต่างไปจากก่อนโครงการชลประทานจะเข้ามาควบคุมพื้นที่ บริเวณนี้ เกิดความเปลี่ยนแปลงในสถานภาพทางสังคม-เศรษฐกิจในครัวเรือน ผู้หญิงที่มีสถานภาพ ทางสังคม-เศรษฐกิจสูงจะมีเวลาการทำงานอยู่ในนาข้าวลดลง ในขณะที่ผู้หญิงในชนชั้นกลางและล่าง จะเพิ่มเวลาอยู่ในนามาข้าวมากขึ้น มีการทำการเพาะปลูกข้าวเพิ่มขึ้นจากเดิม เป็น 2-3 ครั้ง และ การเปลี่ยนแปลงนั้นก็เกิดในระบบอื่น ๆ เช่นครัวเรือน กลุ่มสมาคมการเกษตร แต่ในงานของเขา ไม่ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงในด้านอื่น ๆ อย่างชัดเจนนัก

บทความ สังคมชาวไร่-นาไทย:สภาพข้อเท็จจริง การศึกษาวิจัยและการศึกษาการ

พัฒนาของนิวัฒน์ จิมพาสี(2532)กล่าวถึงงานศึกษาวิจัยสังคมชาวไร่เนาที่ผ่านมาว่าเป็นการศึกษา เพื่อการพัฒนาชนบท โดยเน้นการศึกษาทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษาประเภทนี้จำกัดขอบและประ เด็นการศึกษา ผลการวิจัยจึงไม่สามารถนำมาเชื่อมโยงระบบอื่น ๆ นอกเหนือจากเรื่องเศรษฐกิจ และเทคโนโลยีได้ จึงเกิดการกำหนดยุทธศาสตร์และวิธีการพัฒนาที่ผิดพลาด ก่อให้เกิดความแตกต่าง ระหว่างฐานะทางเศรษฐกิจกับสถานภาพทางสังคมของประชาชน เกิดการสูญเสียเอกลักษณ์และความ เป็นหนึ่งเดียวกันในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ งานวิจัยที่ผ่านมายังก่อให้เกิดช่องว่างในความคิดความเข้าใจในการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในหมู่นักวิชาการสาขาต่าง ๆ มากขึ้น

งานศึกษานี้ได้แสดงจุดยืนในการทบทวนและทำความเข้าใจต่อชนบทไทยในฐานะที่เป็น สังคมชาวนา ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม วิธีชีวิตของผู้คนอย่างกว้าง ๆ

งานนี้ได้กล่าวถึงลักษณะของพัฒนาการทางเศรษฐกิจของชาวนาไทยที่เปลี่ยนแปลงไป สังคมชาวนาไทยมีเศรษฐกิจการผลิตข้าวเป็นหลักตามลักษณะของภูมิประเทศ เดิมผลิตเพื่อการบริโภค เหตุการณ์และยุคสมัยต่าง ๆ ได้ทำให้เศรษฐกิจกลายมาเป็นการผลิตเพื่อการค้า ลักษณะการ เปลี่ยนแปลงและปัญหาที่เกิดขึ้นทางสังคม วัฒนธรรม สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อม งานศึกษา นี้พยายามชี้ให้เห็นความสำคัญของแนวทางศึกษาวิจัยสังคมชาวนาในชนบทไทยในทุก ๆ ด้านและแง่มุม เพื่อการพัฒนาที่ถูกต้องและประสพผลสำเร็จแก้ปัญหาชนบทไทยในปัจจุบัน

งานศึกษานี้แสดงให้เห็นสถานะของการวิจัยในปัจจุบัน รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นโดยรวมในชนบท

งานศึกษาของ **วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ** ใน **ใบไม้ที่ค้นพบที่ภูเขาวัดเจ็ว (2535)** ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาและการแพร่กระจายระบบคิด เทคนิควิทยาการของการปลูกข้าวเจ้าในประเทศไทย ว่าเป็นผลมาจากประเทศสหรัฐอเมริกา โดยสถาบันวิจัยเกษตรนานาชาติ การปลูกข้าวเจ้ามีความหมายถึงการรับเอาพืชพันธุ์ใหม่ ไปด้วยควบคู่ไปกับการนำเข้าปุ๋ยเคมี สารเคมีปราบศัตรูพืชและระบบชลประทานที่ดี โดยเริ่มต้นในราวปี 2503 กับพันธุ์ข้าวเป็นหลัก การปลูกข้าวเจ้านี้ก่อให้เกิดปัญหาในภาคเกษตรกรรมทั่วโลก เกิดการสูญหายไปของพันธุ์พืชพื้นเมืองในหลายประเทศ

การปลูกข้าวเจ้าทำให้โครงสร้างการเกษตรโลกในปัจจุบันมีลักษณะคือการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลในการผลิตสารเคมี, เมล็ดพันธุ์ บัณฑิตการผลิต การค้า การแปรรูปอยู่ในมือของบริษัทข้ามชาติ, เป็นการผลิตแบบพืชชนิดเดียว "เอกเกษตร" และไร้ประสิทธิภาพมากขึ้นในการใช้ทรัพยากรพันธุกรรม โดยที่พันธุ์พืชเศรษฐกิจเหล่านั้นมีสายพันธุ์อยู่มากมาย แต่การส่งเสริมการเพาะปลูกเพียงไม่กี่สายพันธุ์ เช่น ทุเรียนสายพันธุ์มากกว่า 27 สาย แต่ได้รับการส่งเสริมเพียง 1 สายพันธุ์ เป็นต้น สำหรับการปลูกข้าวเจ้าในประเทศไทยนั้น โครงสร้างการเกษตรกรรมอยู่ในสภาวะการพึ่งพา ทั้ง การวิจัยศึกษา บัณฑิตการผลิตเช่น สารเคมีที่เพิ่มขึ้น การพึ่งพาพันธุกรรมพืชจากการส่งเสริมของประเทศอุตสาหกรรม การส่งออกวัตถุดิบในราคาถูก เหล่านี้ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยาในประเทศไทยอย่างประเมินค่ามิได้ เกิดความเสื่อมโทรมของดินโดยเกิดการชะล้างพังทลายของดิน การขาดความอุดมสมบูรณ์ของแร่ธาตุในดิน การเกิดของมลภาวะในสิ่งแวดล้อมและปัญหาการตกค้างของสารพิษในอาหาร ปัญหาที่เกิดในการเพาะปลูกของพันธุ์พืชใหม่ที่อ่อนแอ มุ่งเพาะปลูกเพื่อการเพิ่มผลผลิตมากกว่าพันธุ์ที่มีความแข็งแรงต่อสภาพแวดล้อม พันธุ์ข้าวใหม่ที่ส่งเสริมมีเพียง 5 ชนิด ซึ่งไม่มีความหลากหลายทางชีวภาพ หรือความแข็งแรง จึงเกิดการระบาดของแมลงศัตรูพืชอย่างกว้างขวาง

หลังจากนั้นเป็นต้นมา ประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกได้มุ่งพัฒนาเทคโนโลยีทางชีวภาพเพื่อการแก้ไข้ปัญหา และการสนับสนุนการเกษตรโดยประเทศอุตสาหกรรมตะวันตก ซึ่งก็แน่นอนว่าประเทศโลกที่สาม รวมทั้งประเทศไทยจะต้องเพิ่มการพึ่งพามากขึ้น ปัญหาเรื่องที่มาเรื่องพันธุกรรมชีวภาพการเป็นปัญหาทางการเมือง

งานศึกษานี้ได้ชี้ให้เห็นแนวทางของการพัฒนาแผนใหม่โดยการนำตัวอย่างของผู้ที่ประสบความสำเร็จในการลดการพึ่งพาสารเคมีและเทคโนโลยีจากภายนอก โดยที่มีรูปแบบของการเกษตรทางเลือกมากมาย เพื่อการเลือกการพัฒนาที่เน้นการพึ่งตนเอง โดยเน้นการใช้ทรัพยากร

ที่มีอยู่อย่างค้ำค่าและมีได้ทาเพื่อการตลาดโดยรวม รวมทั้งการเอื้อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศในชุมชนชนบท โดย การทำการเกษตรผสมผสาน การเลี้ยงปลาในนาข้าว การเกษตรกรรมอินทรีย์ การเกษตรธรรมชาติ

นอกจากการศึกษาในเรื่องการปฏิวัติเขียวและทางออกของหมู่บ้านชนบทไทยแล้ว งานศึกษานี้ยังอธิบายในแง่ความเป็นมาของการเกษตรกรรมในประเทศไทยว่า มีการเปลี่ยนแปลงมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ครั้ง ช่วงแรกเป็นการเปลี่ยนแปลงในการเปิดประเทศและเริ่มมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับประเทศตะวันตก เมื่อประมาณทศวรรษที่ 2400 เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการเกษตรเพื่อการยังชีพไปสู่การเกษตรเพื่อการค้า โดยเริ่มจากพืชเศรษฐกิจหลักที่ผลิตได้ก่อนหน้าก็คือข้าว และน้ำตาล ต่อมาจึงค่อย ๆ มีการผลิตพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ เพิ่มขึ้นตามลำดับ ปอ มันสำปะหลัง และข้าวโพด เป็นต้น อย่างไรก็ตามระบบการผลิต ตั้งแต่เปิดประเทศจนถึงสงครามโลกครั้งที่สองนั้น ยังคงลักษณะการเกษตรเพื่อขายที่อยู่ภายใต้การนำเทคโนโลยีการผลิตแบบดั้งเดิมเป็นสำคัญ การทำนาปลูกข้าวยังใช้แรงงานคน **พันธุ์พืชพื้นเมือง** ไม่มีการใช้ปุ๋ยและสารเคมีกำจัดศัตรูพืช

การเปลี่ยนแปลงการเกษตรกรรมในช่วงที่สองเริ่มหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เริ่มการนำเข้าเครื่องจักรการเกษตร มีการคิดค้นใช้สารเคมีกำจัดแมลงที่ได้มาจากสารพิษในการทำสงครามเกษตรกรไทยนอกจากการผลิตเพื่อการส่งออก ยังเริ่มนำเข้าปุ๋ยวิทยาศาสตร์ สารเคมีกำจัดศัตรูพืช พันธุ์พืชใหม่ ๆ และเทคโนโลยีเครื่องจักรกลการเกษตร การเปลี่ยนแปลงดำเนินมาอย่างช้า ๆ และเข้าสู่การปฏิวัติเขียวในช่วงทศวรรษที่ 2510 การเกษตรที่ผ่านมาจากถึงปัจจุบันนั้นเป็นการเกษตรของเกษตรกรรายย่อย มีการทำการเกษตรขนาดใหญ่กับพืชบางชนิด แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 ที่ผ่านมานั้นภาคเกษตรกรรมของไทยกำลังถูกผลักดันให้ลดบทบาทภาคเกษตรกรรม กลายเป็นภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ผลักดันให้ชาวไร่ชาวนากลายมาเป็นแรงงานรับจ้างและกรรมกรมากขึ้น มีการเพิ่มการนำเข้าปุ๋ยเคมี การส่งเสริมพืชพันธุ์จากต่างประเทศ การเกษตรกลายเป็นส่วนหนึ่ง เช่นเดียวกับการผลิตผลิตภัณฑ์ชิ้นหนึ่งของโรงงานอุตสาหกรรม การเกษตรกรรมแบบนี้จะต้องพึ่งพาต่างประเทศมากขึ้น เกิดระบบการผูกขาดการผลิตครบวงจรโดยภาคธุรกิจในเมือง ระบบนิเวศและความสมบูรณ์ของดินถูกทำลาย

การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่า สังคมชาวนาไทยหรือที่เรียกว่าเกษตรกรที่มีการเพาะปลูกพืชเป็นหลักนั้น ได้รับความเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบของการปฏิวัติเขียวอย่างไรบ้าง ซึ่งผลการเปลี่ยนแปลงนี้ พันธุ์พืชเศรษฐกิจถูกกำหนดโดยเทคโนโลยีชีวภาพ พันธุ์กรรมจากประเทศ

อุตสาหกรรมตะวันตก การเพาะปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองถูกปรับเปลี่ยนไปกลายมาเป็นพันธุ์ใหม่ ประสบปัญหาการระบาดของศัตรูพืชรวมทั้งความเสื่อมโทรมของดิน พันธุ์ข้าวใหม่ ๆ ที่ถูกส่งเสริมให้ชาวนาเพาะปลูก ก็ได้ปรับเปลี่ยนไปกลายมาเป็นพันธุ์ใหม่ ๆ ขึ้นไปอีก งานศึกษานี้ได้พูดถึงตัวอย่างของความล้มเหลวของการปฏิวัติเขียว แนวทางและตัวอย่างความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาที่น่าจะเป็นทางออกของการเกษตรกรรมในชนบทไทยในอนาคต

จากเอกสาร บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ ได้แสดงให้เห็นแนวความคิดกรอบในการศึกษาวิจัยเรื่องการปรับเปลี่ยนพืชเศรษฐกิจว่า การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตนั้น เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมไทย ภายใต้อิทธิพลการพัฒนาเศรษฐกิจไทยที่ผ่านมานานช่วงเวลา 37 ปี พร้อมกับการเข้ามาของอุดมการณ์ ทุนนิยม บริโภคนิยม และการปฏิวัติเขียวในการเกษตรกรรม ระบบการค้าที่ผูกพันอยู่กับตลาดโลก ระบบการผลิตในลักษณะพึ่งพาตนเองของชนบทถูกทำลายและเปลี่ยนแปลง และยังส่งผลกระทบต่อส่วนอื่น ๆ ของระบบวัฒนธรรมจากความพยายามในการปฏิวัติเขียว เพื่อการเพิ่มขึ้นของผลผลิตทางการเกษตร การพัฒนาเทคโนโลยีพันธุ์วิศวกรรมและการส่งเสริมภาคเมืองและอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดปัญหาในชนบท ผลกระทบเหล่านี้ก็วนกลับมาซึ่งปัญหาการทำลายทรัพยากร การขาดแคลนน้ำ สภาพของภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับการพัฒนาของรัฐในภาคชนบทยังสร้างภาพของการสนับสนุนเงินทุน พ่อค้า ในภาคอุตสาหกรรมและกลายเป็นการผูกขาดการค้าพืชเศรษฐกิจต่าง ๆ ชาวนาต้องประสบปัญหามากมาย เช่นการสูญเสียที่ดิน การอพยพแรงงาน ฯลฯ การยึดเยียดการพัฒนาผ่านหน่วยงานทางการเกษตรของรัฐนั้นก็ยังคงสนับสนุนในด้านการส่งเสริมการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ รัฐบาลสนับสนุนเทคโนโลยีอื่น ๆ ที่มีความซับซ้อนไม่เหมาะสมและมีราคาสูง ชาวนาต้องเพิ่มกำลังการเพาะปลูก พึ่งพาปุ๋ยและสิ่งของจากภายนอก หลายรายต้องหันไปประกอบอาชีพนอกเกษตรกลายเป็นแรงงานในภาคเมืองและอุตสาหกรรม

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมด้านเศรษฐกิจของสังคมชาวไร่ในสามทศวรรษที่ผ่านมา ถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยเงื่อนไขภายนอกเสียเป็นส่วนใหญ่ ปัจจัยภายในก็ยังคงได้รับผลกระทบอย่างมาก แต่เนื่องจากความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ระบบครอบครัว เครือญาติ ระบบความเชื่อประเพณี ที่ยังคงอยู่ก็ยังคงเป็นแรงรวมศูนย์ที่ยังไม่ทำให้สังคมชาวนาแตกสลายมากจนเกินไป

การหดหายไปของความหลากหลายทางชีวภาพและการสูญสลายของระบบทางสังคม บางประการย่อมก่อให้เกิดการปรับตัวซึ่งผลของการปรับตัวนั้นก็เพื่อการดำรงอยู่ แต่เนื่องจากความ

สัมพันธ์ระหว่างความหลากหลายทางชีวภาพในสภาพแวดล้อมและทางสังคมวัฒนธรรมนั้น มีผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างมีอาจจะแยกจากกันได้ เทคโนโลยีที่ก่อให้เกิดการสูญหายของทรัพยากรทางธรรมชาติก็ย่อมก่อให้เกิดสังคมเปลี่ยนแปลงไป

จึงพอสรุปได้ว่า การปรับเปลี่ยนพันธุ์พืชเศรษฐกิจของชาวนานั้น เกิดจากผลของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านระบบการผลิต แต่กระนั้น งานศึกษาหลาย ๆ งานชี้ให้เห็นว่า ชุมชนหลาย ๆ แห่งยังคงรักษาระบบผลิตในบางขั้นตอนไว้เพื่อการบริโภคดั้งเดิม ใช้พันธุ์พืชพื้นบ้าน เป็นพันธุ์พืชเศรษฐกิจในขณะที่ระบบการผลิตอีกส่วนหนึ่งดำเนินไปเพื่อการค้าขายผลผลิตทางเกษตรกรรม โดยพันธุ์พืชส่งเสริม มีหลายหมู่บ้านและชุมชนได้นำพันธุ์พืชชนิดอื่น ๆ มาเป็นพืชเศรษฐกิจเสริมในปัจจุบัน เช่นในหมู่บ้านที่อยู่รยา มีการปลูกผักพื้นเมืองบางชนิดเป็นพืชเศรษฐกิจเสริมการทำไร่ที่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐ งานวิจัย ศึกษาในประเด็นนี้ในแง่มุมมองทางวัฒนธรรมจึงยังไม่แพร่หลายนัก การปรับเปลี่ยนพืชเศรษฐกิจของชาวนาในสภาวะปัจจุบันนี้ เป็นไปอย่างไร คาดอบานปัญหานี้ จึงเป็นคำตอบที่จะบอกว่า สังคมชาวนาไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรในปัจจุบัน